

Funded by
the European Union

SIGURAN PROSTOR ZA DJEČAKE I MLADIĆE

Smjernice bazirane
na humanitarnom odgovoru
u Bosni i Hercegovini

Impressum

SIGURAN PROSTOR ZA DJEČAKE I MLADIĆE: Smjernice bazirane na humanitarnom odgovoru u Bosni i Hercegovini

Autori:

Srđan Vujović
Alma Pezerović

Urednik i lektor:

Christopher Hughes

Grafički dizajn:

Saša Đorđević

Ovu publikaciju je izradio Tim za humanitarni odgovor u Bosni i Hercegovini u okviru projekta „Podrška EU odgovoru na izbjeglice i migracije u BiH”, koji financira Evropska unija kroz posebnu mjeru Instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPA), a provodi ga IOM u partnerstvu s UNFPA.

Projekat “Specijalne mjere kao podrška odgovoru na izbjegličku i migrantsku situaciju u Bosni i Hercegovini” finansira Evropska unija kroz posebnu mjeru Instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPA), a implementira Međunarodna organizacija za migracije (IOM) u partnerstvu s Uredom Visokog povjerenika UN-a za izbjeglice (UNHCR), Dječjim fondom Ujedinjenih nacija (UNICEF) i Populacijskim fondom Ujedinjenih nacija (UNFPA).

Sarajevo, 2022.

Sadržaj

Impressum	2	5.1.2. Lokacija	26
Lista skraćena	4	5.1.3. Radno vrijeme	26
1. Uvod	5	5.1.4. Partnerstvo	27
1.1. Ko su dječaci i mladići „u pokretu“	5	5.2. Zagovaranje i izgradnja partnerstva	27
1.2. Humanitarni odgovor na mješovite migracije u Bosni i Hercegovini	5	5.3. Kadrovsko popunjavanje: uloge i razvoj kapaciteta	28
1.3. Šta su centri za dječake i mladiće	6	5.4. Praćenje i evaluacija	31
1.4. Kako koristiti ovaj dokument	6	5.5. Adaptacija i transformacija centara za dječake i mladiće	32
2. Zašto su centri za dječake i mladiće potrebni	7	5.6. Postepeno ukidanje	33
2.1. Omogućiti im da se osjećaju sigurno, a žrtvama rodno zasnovanog nasilja pružiti usluge i pomoć	8	6. Priče iz Bosne i Hercegovine	33
2.2. Pružati usluge u cilju zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja	10	6.1. Zelena zona	33
2.3. Pružati neophodnu psihosocijalnu podršku	10	6.2. „Blagovremena reakcija mi je spasila život...i dostojanstvo“	34
2.4. Organizirati neformalno obrazovanje	10	6.3. „Ko želi, naći će način, ko ne želi, naći će izgovor.“	35
2.5. Osnažiti i izgraditi kompetencije dječaka i mladića	11	7. Bibliografija	36
2.6. Popuniti vrijeme korisnim aktivnostima	12	8. Prilozi	38
3. Odgovor na „njihove potrebe“ kroz centre za dječake i mladiće	12	8.1. Prilog 1. Štetne tradicionalne prakse identificirane među populacijom u Bosni i Hercegovini	38
3.1. Aktivnosti i usluge u centrima za dječake i mladiće	12	I. Dječiji brak	38
3.1.1. Opća zapažanja	12	II. Prisilni brak	38
3.1.2. Aktivnosti osnaživanja	13	III. Skarifikacija	38
3.1.3. Aktivnosti zaštite	14	IV. Bacha bazi	38
3.1.4. Aktivnosti pomoći	18	V. Sakaćenje ženskih spolnih organa	39
3.2. Šta je korisno za koga i pod kojim okolnostima	19	8.2. Prilog 2. Mjesto centara za dječake i mladiće u referalnom putu žrtava rodno zasnovanog nasilja (primjer iz privremenog prihvatnog centra Blažuj)	40
4. Vodeći principi uspostave sigurnih prostora za dječake i mladiće	20	8.3. Prilog 3. primjer participativne procjene	41
4.1. Vodstvo i osnaživanje dječaka i mladića	20	8.4. Prilog 4. Primjer procjene rizika od rodno zasnovanog nasilja za dječake u adolescentnoj dobi i mladiće u privremenim prihvatnim centrima u Bosni i Hercegovini - preporuke	41
4.2. Pristup usmjeren na žrtve	21	8.5. Prilog 5. Primjer revizije sigurnosti provedene u privremenom prihvatnom centru u Bosni i Hercegovini – primjer nalaza diskusije u fokusnoj grupi za reviziju sigurnosti	42
4.3. Sigurnost i odgovornost	22		
4.4. Uključenost zajednice	23		
4.5. Koordiniran i multisektorski prostor	24		
4.6. Prilagođen prostor	24		
4.7. Privlačnost centra	24		
5. Kako uspostaviti i voditi siguran prostor za dječake i mladiće?	25		
5.1. Početna procjena	25		
5.1.1. Lična i javna sigurnost	26		

Lista skraćénica

- BiH** Bosna i Hercegovina
- BYMC** Boys and young men center (synonym for Boys and young men safe space) Centar za dječake i mladiće (sinonim za Siguran prostor za dječake i mladiće)
- CRC** Convention on the Rights of the Child Konvencija o pravima djeteta
- GBV** Gender-based violence Rodno zasnovano nasilje
- NGO** Non-governmental organisation Nevladina organizacija
- LGBT+** Lesbian, gay, bisexual, trans, questioning, queer, intersex, androgynous/agender/asexual/aromantic Lezbijka, gay, biseksualna, transseksualna, questioning, queer, interseksualna, androgina/bezrodna/aseksualna/aromantična osoba
- MHPSS** Mental health and psychosocial support Mentalno zdravlje i psihosocijalna podrška
- SRH** Sexual and reproductive health Seksualno i reproduktivno zdravlje
- SOP** Standardne operativne procedure
- TRC** Temporary reception center Privremeni prihvatni centar
- WGC** Women and girls center Centar za žene i djevojke

1. Uvod

1.1. Ko su dječaci i mladići „u pokretu“

Dječaci i mladići u pokretu čine mušku populaciju migranata i izbjeglica u dobi od 15 do 30 godina, koji su napustili svoju zemlju porijekla iz raznih, često međusobno povezanih razloga, kao što su sukob, siromaštvo ili iskustvo nasilja, koji su ih učinili ranjivim.¹ Neki od njih su još djeca koja putuju sama, također poznata kao djeca/maloljetnici bez pratnje ili djeca/maloljetnici odvojeni od roditelja. Na svom putovanju do zemlje koja je njihova željena destinacija, ova populacija često prolaze kroz razna iskustva koja su za njih štetna, kao što su, naprimjer, iskorištavanje, nasilje, glad i zanemarivanje lične higijene. Kako se povećava broj dana koji provedu u tranzitu, tako se povećava nivo njihove ranjivosti.

Ispis sadržaja ekrana:
Mutni poslovi trgovine očajnim izbjeglicama | Ubojiti teret | Al Jazeera 2016.

¹ U ovom dokumentu pojam „dječaci“ odnosi se na djecu u dobi od 15 do 18 godina i populaciju obuhvaćenu mandatom UNFPA.

² Prema zvaničnim izvještajima, oko 100.000 migranata je registrirano u Bosni i Hercegovini u periodu 2017-2022. među kojima su pretežno bili mladići i samci. Vidi: Cocco, E., "Where is the European Frontier? The Balkan Migration Crisis and Its Impact on Relations between the EU and the Western Balkans", *European View*, Sage, Thousand Oaks (2017). Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1007/s12290-017-0471-5>.

³ Privremeni prihvatni centri u Bosni i Hercegovini se dijele na: 1) privremene prihvatne centre za porodice, sa posebnom zonom za djecu bez pratnje, i 2) privremene prihvatne centre za muškarce samce.

1.2. Humanitarni odgovor na mješovite migracije u Bosni i Hercegovini

Od 2017. godine Bosna i Hercegovina je zemlja na tranzitnoj ruti kroz Zapadni Balkan, za mnoge dječake i mladiće koji pokušavaju stići do Zapadne Evrope.² Mnogi od njih su službeno registrirani u zvanično uspostavljenim privremenim prihvatnim centrima u kojima nadležne institucije i organizacije pružaju niz usluga namijenjenih kompletnoj populaciji neregularnih migranata.³

UNFPA je u privremenim prihvatnim centrima uspostavio sigurne prostore za dječake i mladiće, u BiH poznate kao centri za dječake i mladiće.⁴ Funkcioniranje takvih centara kao dijela sveobuhvatnog referalnog mehanizma podrazumijeva snažnu saradnju sa svim partnerskim institucijama/organizacijama.

U početku je migrantska populacija u Bosni i Hercegovini dolazila uglavnom iz zemalja Bliskog istoka (Afganistana, Sirije, Pakistana i Iraka),⁵ međutim, karakteristike te populacije su se često kroz godine mijenjale. Ova raznolika populacija stigla je iz više od 20 zemalja s tri kontinenta: iz Azije, Afrike i obje Amerike. Od novembra 2022. godine Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine je evidentiralo dolazak 106.090 migranata od kojih su 68% bili odrasli muškarci, a 6% maloljetnici bez pratnje (gotovo isključivo dječaci).⁶ Uz različite kulture i tradicije sa svim svojim specifičnostima, različit nivo obrazovanja, drugačije navike i planovi za budućnost stvaraju mnogobrojne izazove za programe humanitarne pomoći.

⁴ Uzimajući u obzir specifične potrebe djevojčica i žena, kulturološke norme, kao i provedivost programa, UNFPA je organizirao zasebne sigurne prostore za žene i djevojke. Vidi: UNFPA, *Woman and Girls Safe Spaces: Guidance note based on lessons learned from Syrian crises* (2014).

⁵ Zbog sukoba u Siriji, Iraku i Jemenu između 2005. i 2015. broj raseljenih migranata na Bliskom istoku se povećao četverostruko, sa oko 5 miliona na oko 23 miliona. Za više informacija vidi: Connor, P, *Middle East's Migrant population more than doubles since 2005* (2016).

⁶ Za više informacija vidi u: International Organization for Migration (IOM) Situation Report 2022.

1.3. Šta su centri za dječake i mladiće

Centri za dječake i mladiće su prikladna mjesta gdje kompetentni stručnjaci osiguravaju fizičku i emocionalnu sigurnost dječaka i mladića u pokretu, s konačnom misijom sprečavanja, ublažavanja i odgovora na rodno zasnovano nasilje te osiguravanja dostupnosti i raspoloživosti usluga zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Kroz širok raspon aktivnosti zasnovanih na potrebama i participativnih aktivnosti, ovi centri im pružaju osjećaj dostojanstva i pomažu u otklanjanju osjećaja bespomoćnosti koji se često javlja kod ove populacije.

Centri za dječake i mladiće se mogu uspostaviti prema dva različita operativna modela: 1) kao samostalni/odvojeni servisni centri u odabranoj zajednici u određenoj zemlji i kao 2) centri unutar opsežnijeg mehanizma odgovora (npr. kampovi za populaciju pogođenu određenim krizama). Bez obzira, oni se moraju uspostaviti uz odgovarajući angažman relevantnih državnih institucija.

UNFPA je uspostavio centre za dječake i mladiće unutar privremenih prihvatnih centara, u sklopu šireg humanitarnog odgovora na migrantsku krizu u ovoj zemlji, koje zvanično vodi Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine. Trenutno (kraj 2022) oni rade svojim punim kapacitetom i svakodnevno donose nova iskustva. Od otvaranja prvog centra za dječake i mladiće 2020. godine, kroz centre je prošlo gotovo 10.000 dječaka i mladića. Imajući na umu trendove unutar mješovitih migracijskih humanitarnih tokova, razmjena iskustava i naučenih lekcija bi se pokazala vrlo korisnom za buduće intervencije.

1.4. Kako koristiti ovaj dokument

Imajući u vidu činjenicu da globalna migrantska populacija nikad nije bila brojnija (migranti čine 3,6% ukupnog stanovništva svijeta), pretežno je čine muškarci (146 miliona ili 3,7% ukupne muške populacije);⁷ stoga, izgradnja znanja o tome kako osmisлити adekvatan odgovor nikad nije bila važnija. Pogotovo ako uzmemo u obzir da se migrantske krize različito manifestiraju u različitim zemljama.

Osim što objašnjava važnost stvaranja sigurnog prostora za dječake i mladiće u pokretu, svrha ovog dokumenta je opisati glavne principe uspostavljanja takvih centara, uzimajući u obzir dobru praksu i naučene lekcije u Bosni i Hercegovini. Međutim, kako je svaki kontekst humanitarnog odgovora više ili manje specifičan (različite potrebe i porijeklo ciljane populacije, politička situacija, raspoloživi resursi itd.), ne postoje univerzalno primjenjive smjernice kojih bi se trebalo striktno pridržavati. Kad je riječ konkretno o dječacima i mladićima, ne postoji dostupan

---

Kako ne postoji dostupan alat ni priručnik koji bi dao smjernice za uspostavljanje sigurnih prostora za dječake i mladiće u humanitarnoj krizi, ovaj pionirski dokument predstavlja svojevrsni presek stvarajući smjernice kroz predstavljanje iskustava humanitarnog odgovora u Bosni i Hercegovine.

---

⁷ Za više informacija vidi u: International Organization for Migration (IOM) World Migrant Report 2022.

⁸ Vidi, naprimjer, UNFPA, *Woman and Girls Safe Spaces: Guidance note based on lessons learned from Syrian crises* (2014) i Dey, R. Mirjahan M.D, Smith. Valerio A and Zannat, R., "Establishing Women and Girls' Safe Spaces in Rohingya Response: A Guidance Note and Best Practice", *Cox's Bazar*. International Organization for Migration (IOM), Bangladesh (2022).

Okvir 1.

Pionirski dokument

alat ni priručnik koji bi pružio smjernice za uspostavljanje sigurnog prostora (vidi okvir 1). Ovaj dokument može pomoći i usmjeriti sve one koji će u budućnosti osnivati centre za dječake i mladiće u kriznoj situaciji ili kao dio humanitarnog odgovora

Ovaj dokument je uglavnom baziran na iskustvima UNFPA timova i timova partnerskih organizacija koji su radili na humanitarnom odgovoru na mješovite migracije u ovoj zemlji. Obogaćen je nalazima uredskih istraživanja. Struktura dokumenta odgovara formatu sličnih smjernica, što čitatelju ne samo da omogućava da uporedi razlike između sigurnih centara u raznim zemljama (npr. u Siriji, Bangladešu i Bosni i Hercegovini)⁸ nego i razlike između sigurnih prostora za muškarce i onih za žene.

U narednom poglavlju (poglavlju 2) naglašene su različite potrebe dječaka i mladića u pokretu koje se mogu riješiti kroz centre za dječake i mladiće. Poglavlje 3 nudi rješenja i primjere kako odgovoriti na identificirane potrebe. Poglavlja 4 i 5 vode čitatelja kroz proces uspostavljanja centara za dječake i mladiće, uključujući ključne vodeće principe. U posljednjem poglavlju, (poglavlje 6), dokument nudi korisne priče i primjere iz Bosne i Hercegovine.

2. Zašto su centri za dječake i mladiće potrebni

Dječaci i mladići koji su u pokretu kao neregularni migranti ili izbjeglice obično putuju mjesecima ili godinama prije nego što stignu u Bosnu i Hercegovinu. Što više vremena provode na tom putu i što više granica neregularno pređu, to će biti veća vjerovatnoća da će doživjeti više neugodnih i štetnih situacija. Zbog toga, oni su generalno više propatili od migrantske populacije u zemljama na početku migrantske rute, kao što su, naprimjer, Sirija, Afganistan i Pakistan. To znači da isti dječak ili odrasli muškarac ima različite potrebe u različitim fazama „migrantskog putovanja“.

U okviru 2 s desne strane navode se naslovi šest pododjeljaka u nastavku teksta, uzimajući u obzir razne potrebe odraslih muškaraca i dječaka migranata prema procjeni kompetentnih stručnjaka, kao i konkretnu svrhu centara za dječake i mladiće u ovoj zemlji.

Okvir 2.

Svrha centara za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini

1. Omogućiti im da se osjećaju sigurno i žrtvama rodno zasnovanog nasilja pružiti usluge i pomoć.
2. Pružati usluge zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja.
3. Pružati psihosocijalnu podršku dječacima i mladićima.
4. Organizirati neformalno obrazovanje.
5. Osnažiti i izgraditi kompetencije dječaka i mladića.
6. Ispuniti slobodno vrijeme dječaka i mladića korisnim aktivnostima.

2.1. Omogućiti im da se osjećaju sigurno, a žrtvama rodno zasnovanog nasilja pružiti usluge i pomoć

Boravak u stranoj zemlji, najčešće bez identifikacijskih dokumenata i bez poznavanja jezika na kojem bi se vodila komunikacija s domaćim stanovništvom i vlastima, opći je razlog nedostatka sigurnosti među migrantskom i izbjegličkom populacijom. Taj se osjećaj produbljuje kod onih koji su doživjeli ili svjedočili nasilju, posebno od strane institucija vlasti za provođenje zakona (obično policije). Vrlo raznolika populacija u službeno uspostavljenim prihvatnim centrima doprinosi osjećaju nesigurnosti, koji je kod nekih dječaka i mladića dodatno pogoršan. Dječaci i mladići u TRC-ovima diljem Bosne i Hercegovine mogu doći, naprimjer, iz zemalja koje su u oružanom sukobu ili međusobnom tradicionalnom ili kulturnom sukobu. Istovremeno, muškarci koji pokazuju otvoreni animozitet prema LGBTIQ populaciji borave zajedno s dječacima i mladićima iz te populacije.

Svi uzroci nesigurnosti, kao i mnogi drugi, moraju se uzeti u obzir prilikom postavljanja preduvjeta za bilo koju uspješnu intervenciju. Iako slijedi svoj mandat, UNFPA je stavio poseban fokus na rodno zasnovano nasilje kako bi pružio opći osjećaj sigurnosti u centrima za dječake i mladiće kao sigurnom prostoru.⁹ Stoga su preventivne sesije o nasilju i razmjena informacija o dostupnim referalnim mehanizmima, uključujući podršku preživjelima, bitan dio cjelokupne intervencije.

Kada je riječ o problemima rodno zasnovanog nasilja identificiranog kroz centre za dječake i mladiće u ovoj zemlji, opći je dojam da ga populacija dječaka i mladića u pokretu obično ne prepoznaje kao poseban problem. Ipak, osoblje centara za dječake i mladiće često identificira probleme vezane za rodno zasnovano nasilje, koji se mogu klasificirati u sljedeće tri kategorije.

> Nasilje nad ženama: Mnogi dječaci i mladići koji su posjetili centar za dječake i mladiće pokazali su indikatore prihvatanja kulturoloških faktora rodno zasnovanog nasilja. Tu spadaju rodni stereotipi i predrasude (vidi, naprimjer, okvir 3) i sexistički i patrijarhalni pogledi, kao i opće prihvatanje nasilja kao dijela javne sfere. Zbog toga postoji značajan broj slučajeva rodno zasnovanog nasilja nad ženama iz migrantske populacije, kao i sporadičnog nasilja nad domicilnim ženama.

> Nasilje nad populacijom LGBTIQ i onima koji je podržavaju: Određeni broj dječaka i mladića koji su dolazili u centre bili su iz LGBTIQ populacije te su stoga bili u opasnosti ili su doživjeli takvo nasilje. Nadalje, kulturno porijeklo većine migranata u privremenim prihvatnim centrima ne priznaje prava LGBTIQ osoba.

„Žene ne bi trebale obavljati rukovodne funkcije jer su vođene emocijama i ne mogu donositi ispravne odluke.“

⁹ Centri za dječake i mladiće u privremenim prihvatnim centrima, skupa s partnerskim organizacijama/institucijama UNFPA u Bosni i Hercegovini pružaju zaštitu svakom dječaku i mladiću, kao i relevantne usluge i pomoć koja im je potrebna. Kako bi osigurao uspješnu koordinaciju u ovoj oblasti, UNFPA je izradio standardne operativne procedure (SOP) u kojima su jasno definirane uloge i nadležnosti svih organizacija i institucija. Vidi, naprimjer, UNFPA, Prevention and protection guidelines against GBV in crisis situations in the TRCs of Canton Sarajevo (2020) (neobjavljeni dokument).

¹⁰ Važna uloga u ovom pogledu se odnosi na različitu vrstu moći, uključujući fizičku snagu osoba, grupu sljedbenika ili drugu skupinu i njihov utjecajni položaj koji proistječe iz povezanosti s krijumčarima.

Okvir 3.
Mladić iz Afganistana

Okvir 4.
Mladić sa Kube (23)

„Nisam imao podršku. Roditelji su me se odrekli. Bio je to ili završiti u psihijatrijskoj ustanovi ili u zatvoru. Bio sam nekoliko mjeseci u zatvoru u svojoj zemlji porijekla. Niko ne podržava LGBT zajednicu.“

Istovremeno, upotreba nasilja i sukoba je obično karakteristika društava iz kojih ti migranti dolaze. Kombinacija ovih karakteristika sa činjenicom da su mnogi od njih religiozni predstavlja značajnu prijetnju u smislu eskalacije njihove netolerancije prema osobama drugačije seksualne orijentacije (vidi okvir 4).

> Nasilje nad dječacima i mladićima, uglavnom nad dječacima bez pratnje i dječacima odvojenim od roditelja (vidi okvir 5) obično se manifestira kod dominantnih i utjecajnih zrelih muškaraca.¹⁰ Najranjivije žrtve su djeca bez pratnje ili odvojena od roditelja i mladići koji nemaju fizičku i/ili psihosocijalnu zrelost. Prema njihovim tumačenjima, radi se samo o „zloupotrebi moći“. ¹¹ Ipak, ona se ne zasniva uvijek na prijetnjama (vidi okvir 6). ¹² Kao fenomen koji se često otkriva u populaciji u centrima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini, za ovu vrstu

¹¹ Vidi, naprimjer: Žegarac N, Burgund Isakov A, Marković V, Husremović DŽ and Trkulja A, *Wherever we go, someone does us harm: Violence against refugee and migrant children arriving in Europe through the Balkans*, Balkans Migration and Displacement Hub (2022).

¹² UNICEF, *Research on the Sexual Exploitation of Boys: Findings, ethical considerations and methodological challenges*, (2020).

¹³ Za više informacija o drugim štetnim tradicionalnim praksama identificiranim među populacijom u Bosni i Hercegovini, vidi Prilog 2.

nasilja se smatra da ima najmanje tri oblika ili korijenska uzroka.

(1) Tradicionalne štetne prakse: One često podržavaju ideju da „dječaci i mladići zaslužuju fizičko kažnjavanje ako ne pokažu poslušnost i pokornost starijim osobama koje bi trebale biti vrijedne poštovanja i uvažavanja.“¹³

(2) Situaciono iskorištavanje: Ona se očituje u obliku povremenih zahtjeva od strane zrelog muškarca prema dječacima ili mladićima da nešto učine za njega. To mogu biti različiti zahtjevi, od manje ozbiljnih (donošenje hrane ili punjenje mobitela) do najozbiljnijih (seksualne usluge ili prisiljavanje na izvršenje krivičnog djela). Oni koji odbiju bivaju kažnjeni. Tipičan primjer je zlostavljanje od strane krijumčara tokom putovanja s jedne lokacije na drugu.

(3) Sistematsko iskorištavanje: To planiraju i organiziraju oni koji su na moćnim pozicijama, iz perspektive migrantske populacije, u svrhu dugoročnog iskorištavanja dječaka i mladića. Najčešći primjer u Bosni i Hercegovini je seksualno iskorištavanje. Jedan primjer toga je „Bacha bazi“ odnosno „dječaci koji plešu“ (štetna tradicionalna praksa koja je objašnjena u Prilogu 2) i iskorištavanje putem prisilnog rada (obično u vidu prosjačenja na ulici).

Posebno ranjive kategorije su dječaci i djevojčice bez pratnje i odvojeni od roditelja. Bez roditeljske njege, oni će najvjerovatnije doživjeti nasilje i iskorištavanje. Njihov nedostatak ekonomske sigurnosti čini ih čak ranjivijim.

Okvir 5.
Najranjiviji

Okvir 6.

Konteksti iskorištavanja u humanitarnim odgovorima

Osim nadaleko poznatog fenomena prisilnog iskorištavanja, oni koji rade u humanitarnom odgovoru moraju razumjeti sljedeća dva konteksta seksualnog iskorištavanja:

- Seks radi preživljavanja** koji podrazumijeva stupanje u seksualni odnos radi zadovoljenja osnovnih ljudskih potreba (hrane, odjeće ili smještaja);
- Transakcijski seks** koji podrazumijeva zamjenu seksa i seksualnih usluga za poklone, usluge, humanitarnu robu itd.

2.2. Pružati usluge u cilju zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja

Iako su problemi vezani za seksualno i reproduktivno zdravlje očekivani i ponekad očigledni u populaciji neregularnih migranata, posebno zbog poteškoća koje doživljavaju u toku svog putovanja, osiguranje njihovog učešća u programu podrške može biti vrlo izazovno.

Postoji nekoliko razloga koji se često javljaju u tom pogledu:

- Konzervativna tradicija njeguje vrijednost muškaraca kao jačeg spola i stoga predrasuda da muškarci trebaju „trpjeti u tišini“.
- Nizak nivo obrazovanja je uobičajen, a posebno obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju.
- Postoji opće shvatanje da je sramota govoriti o seksualnom i reproduktivnom zdravlju s prisustvu drugih.
- Štetne tradicije u njihovoj zemlji porijekla (za više detalja o pet najčešćih oblika štetnih tradicionalnih praksi s kojima su se susreli dječaci i mladići u centrima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini vidi prilog 2).

¹⁴ Vidi, naprimjer: Ajduković, Bakić, Ajduković, *Psihosocijalna podrška u kriznim situacijama velikih razmjera* (Zagreb 2016).

¹⁵ Vidi: UNHCR, *Coming Together for Refugee Education*. Education Report 2020.

2.3. Pružati neophodnu psihosocijalnu podršku

Dok je fizička patnja vidljivija, za prepoznavanje, a posebno za liječenje traume potrebno je vrijeme. Negativne misli i emocije, epizode iz prošlosti, noćne more i drugi negativni osjećaji mogu se iznenada pojaviti mjesecima ili čak godinama nakon negativnih iskustava. Dječaci i mladići u pokretu ne prepoznaju uvijek niti prihvataju činjenicu da im je potrebna psihosocijalna podrška. Naprotiv, imaju mnogo potreba i često ne mogu razlikovati one hitnije. Ovo stvara izazov u pogledu motiviranja dječaka i mladića da se uključe u aktivnosti zaštite mentalnog zdravlja i psihosocijalne podrške.

Nakon što se utvrde neposredne potrebe i brige, ključno je pružiti psihosocijalnu prvu pomoć budući da takve intervencije smanjuju reakcije povezane sa stresom i pomažu ljudima da se nose sa stresom.¹⁴ Proces ozdravljenja nije vremenski ograničen jer je potrebno vrijeme.

Činjenica da dječaci i mladići ostaju samo relativno kratko vrijeme u privremenim prihvatnim centrima u ovoj zemlji čini potrebnu provedbu psihosocijalne podrške iznimno izazovnom. Prema službenoj statistici za petogodišnje razdoblje, okvirno trajanje boravka je između 20 i 100 dana. Interna evidencija za 2022. godinu sugerira da ono iznosi između 3 i 5 dana.¹⁵ To dovodi do rizika da proces ozdravljenja neće biti uspješno dovršen u slučajevima kada je on iznenada prekinut, odnosno kada je osoba napustila privremeni prihvatni centar, a to zauzvrat ugrožava pristup prema kojem se „ne smije nanijeti šteta“. Stoga kompetentno osoblje centara za dječake i mladiće mora pronaći način da to spriječi (vidi okvir 7).

2.4. Organizirati neformalno obrazovanje

Niska stopa upisa u obrazovne ustanove među migrantskom populacijom produbljuje jaz između njih i njihovih vršnjaka, posebno kada je riječ o višim nivoima obrazovanja u koje bi trebali biti uključeni dječaci i mladići. Zbog toga, njihovo opće zdravlje i blagostanje je na nižem nivou, a njihov društveni kapital i neovisnost su smanjeni. To je povezano s različitim svakodnevnim životnim problemima s kojima se suočavaju, uključujući nasilje i iskorištavanje.¹⁶

Mnogi dječaci i mladići registrirani u privremenim prihvatnim centrima u ovoj zemlji nikada nisu imali priliku pohađati formalno obrazovanje ili su školu napustili prerano. To znači da mnogi od njih nikada nisu imali priliku učiti o kulturama i običajima u Evropi, obrazovnim sistemima i srodnim procesima, geografiji Evrope, zdravstvenim sistemima, kao ni mnoge jezike koji se govore u Evropi.

„Kako bi osigurali da je proces na odgovarajući način zatvoren i da je pružena odgovarajuća podrška, članovi tima Centra uvijek se [neformalno] dogovore s dječakom ili mladićem da najave svoj odlazak iz privremenog prihvatnog centra [kad god je to moguće].“

Ove činjenice produžavaju ionako veliki jaz između njihovih želja i ciljeva i onoga što je ostvarivo (vidi okvir 8). Prilagođene neformalne obrazovne aktivnosti u centrima za dječake i mladiće namijenjene su rješavanju onih „praznina“ koje su prepoznate kao potencijalni rizici. Agilni i fleksibilni programi neformalnog obrazovanja zasnovani na identificiranim potrebama i participativnoj primjeni, pružaju niz prednosti u smislu postizanja općeg cilja centara za dječake i mladiće.

2.5. Osnažiti i izgraditi kompetencije dječaka i mladića

Osnaživanje dječaka i mladića u pokretu je ključno za vraćanje osjećaja dostojanstva i odgovornosti za vlastiti život. Razni teški uvjeti koje su iskusili u svojoj zemlji porijekla i okolnosti i deprivacija tokom godina provedenih u pokretu (uključujući, između ostalog, nasilje i različite oblike iskorištavanja) znače da nije razumno očekivati da će uvijek moći napraviti pravi izbor za sebe i/ili donositi društveno odgovorne odluke.

¹⁶ See for example IOM (2022). Bosnia and Herzegovina Situational report 8-14 August 2022. Available at https://bih.iom.int/sites/g/files/tmzbd11076/files/documents/01_IOM%20BiH%20External%20Sitrep_8-14%20AUG.pdf

Okvir 7.

Član osoblja centra za dječake i mladiće

Okvir 8.

Mladić, 24 godine, iz Afganistana

„Ja ću učiti Švedski, završiti školu i fakultet i postati doktor.“

Dječaci i mladići koji putuju kroz Bosnu i Hercegovinu obično se susreću s mnogim izazovima u okviru sljedećih širokih aspekata:

- Svijest o razlikama (pitanja higijene i zdravlja, ljudska prava, kulturološka raznolikost itd.);
- Životne vještine (komunikacija, izbjegavanje i rješavanje sukoba, kritičko razmišljanje itd.);
- Nedostatak povjerenja i strah od budućnosti (psihološki i fizički učinak iskustva nasilja).

Kako bi povećali sposobnost prevladavanja ovih problema u budućnosti, centri za dječake i mladiće nude raznolike aktivnosti osnaživanja kojima se uzimaju u obzir njihove potrebe i planovi pojedinačno. Detaljan pregled ovih aktivnosti osnaživanja dostupan je u dokumentu pod nazivom „Osnaživanje dječaka i mladića u sigurnim prostorima UNFPA: Iskustva iz humanitarnog odgovora na mješovite migracije u Bosni i Hercegovini“.

2.6. Popuniti vrijeme korisnim aktivnostima

Dječaci i mladići u privremenim prihvatnim centrima imaju značajnu količinu slobodnog vremena i bez kontrole i/ili striktnih aktivnosti lako se mogu pojaviti različiti vidovi asocijalnog ponašanja, kao što su, naprimjer, fizički sukobi, zloupotreba droga i iskorištavanje. Kako bi se to spriječilo, a ujedno očuvalo psihičko i fizičko zdravlje dječaka i mladića, oni se potiču i motiviraju na uključivanje u različite društvene i rekreativne aktivnosti.

3. Odgovor na „njihove potrebe“ kroz centre za dječake i mladiće

3.1. Aktivnosti i usluge u centrima za dječake i mladiće

3.1.1. Opća zapažanja

Kako bi se postigao željeni učinak, u centrima za dječake i mladiće se provodi niz aktivnosti koje se mogu grupisati u sljedeće kategorije: 1) aktivnosti osnaživanja, 2) aktivnosti zaštite i 3) aktivnosti pomoći. Aktivnosti u centrima za dječake i mladiće se prilagođavaju i primjenjuju u skladu s identificiranim potrebama dječaka i mladića, kao i drugim relevantnim faktorima.

U kontekstu centara za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini evidentan je nesrazmjer u obimu u kojem se provode različite aktivnosti (vidi ilustraciju 1). Prevladavaju aktivnosti osnaživanja, dok usluge pomoći zahtijevaju znatno manje truda.

Ilustracija 1.
Vrste aktivnosti u centrima za dječake i mladiće

Ilustracija 2.
Svrha aktivnosti osnaživanja u centrima za dječake i mladiće

Svrha aktivnosti osnaživanja u centru za dječake i mladiće

Perspektiva „sada, u centru za dječake i mladiće“

- > Stvoriti poticajno okruženje za dječake i mladiće u kojem će se oni osjećati slobodno da iznesu svoja razmišljanja i stavove, da izraze zabrinutost (i očekuju povratne informacije), razmijene iskustva (i očekuju podršku u prevladavanju negativnih efekata) te da razgovaraju o planovima za budućnost (i očekuju savjet).
- > Informirati i poticati ih na učešće u relevantnim aktivnostima zaštite i pomoći, SRH.

Perspektiva „pogleda unatrag“

- > Ojačati dječake i mladiće žrtve nasilja (posebno RZN) i pomoći im da se oporave kroz aktivnosti osnaživanja.
- > Osnažiti dječake i mladiće koji su doživjele nasilje i vratiti im osjećaj odgovornosti za vlastiti život, kao i sposobnost da naprave vlastiti izbor i da donose odluke.

Perspektiva „pogleda unaprijed“

- > Osnažiti dječake i mladiće kroz podizanje svijesti, učenje i razvoj vještina u oblastima koje im mogu biti od pomoći u životu (uzimajući u obzir njihove potrebe i planove).
- > Unaprijediti/održati njihovo mentalno i fizičko zdravlje kroz kombinaciju raznih vrsta aktivnosti.

3.1.2. Aktivnosti osnaživanja

Aktivnosti osnaživanja se odnose na različite grupe aktivnosti koje su bazirane na specifičnim potrebama dječaka i mladića u pokretu, s općim ciljem njihovog osnaživanja za budući život, s posebnim fokusom na rodno zasnovano nasilje i seksualno i reproduktivno zdravlje. Kao što je prikazano na slici 2 u nastavku, osoblje centara stvara sigurno i poticajno okruženje za dječake i mladiće kroz perspektivu „Sada, u centru za dječake i mladiće“. Ona omogućava „dubinski zaron“ u njihovu prošlost, odnosno perspektivu „pogleda unatrag“ koja se odnosi na njihov historijat i životno iskustvo. Obje gore navedene perspektive pretaču se u treću perspektivu, „pogled naprijed“, usmjerenu na pozitivne planove za budućnost dječaka i mladića.

Tabela 1.
Grupe aktivnosti osnaživanja koje se provode u Bosni i Hercegovini

„Čiste“ aktivnosti osnaživanja

1. Sesije za dječake u pokretu
2. Neformalne edukativne sesije
3. Kreativne (društvene) radionice
4. Časovi jezika
5. Tematske diskusije
6. Sport i društvene igre
7. Umjetničke sesije
8. „Mjesečni događaji“
9. Aktivnosti „društvene kohezije“
10. Razmjena informacija i socijalizacija u svim privremenim prihvatnim centrima (podrazumijevaju elemente osnaživanja i zaštite)

Aktivnosti osnaživanja kroz aktivnosti zaštite

11. Osnaživanje kroz aktivnosti usmjerene na seksualno i reproduktivno zdravlje
12. Osnaživanje kroz aktivnosti usmjerene na prevenciju rodno zasnovanog nasilja
13. Osnaživanje kroz psihosocijalnu podršku

U centrima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini provodi se niz aktivnosti osnaživanja kako bi se postigla svrha (vidi tabelu 1). Detaljan opis svake pojedine aktivnosti nalazi se u dokumentu pod nazivom „Osnaživanje dječaka i mladića u sigurnim prostorima UNFPA: Iskustva iz humanitarnog odgovora na mješovite migracije u Bosni i Hercegovini”.¹⁷

3.1.3. Aktivnosti zaštite

U najširem smislu, aktivnosti zaštite podrazumijevaju „sve aktivnosti usmjerene na postizanje punog poštivanja prava osoba u skladu sa slovom i duhom relevantnih pravnih akata, odnosno instrumenata za zaštitu ljudskih prava, međunarodnog humanitarnog prava i izbjegličkog prava”.¹⁸

Međutim, tri grupe aktivnosti zaštite provode se u okviru potvrđenog mandata centara za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini:

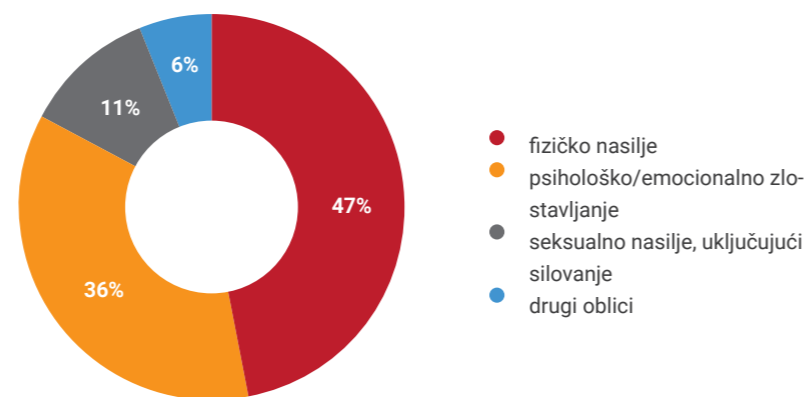
- 1) prevencija rodno zasnovanog nasilja i podrška žrtvama,¹⁹
- 2) zaštita mentalnog zdravlja i psihosocijalna podrška, sa fokusom na žrtve i
- 3) aktivnosti vezane za zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Podrška žrtvama rodno zasnovanog nasilja

Rodno zasnovano nasilje je uzrokovano rodnom nejednakošću i zloupotrebom moći i ono ne poznaje dob ni rod te ga stoga svako može doživjeti. Mnogo je razloga zašto žrtve općenito ne prijavljuju nasilje (smatraju ga trivijalnim, ne vjeruju vlastima, krive sebe za ono što se dogodilo, imaju strah od deportacije i društvene stigme), dok pokazatelji rodno zasnovanog nasilja nisu uvijek vidljivi. Shodno tome, broj identificiranih slučajeva je obično samo „vrh ledenog brijega”.

U centrima za dječake i mladiće širom Bosne i Hercegovine 330 dječaka i mladića su identificirani kao žrtve raznih oblika rodno zasnovanog nasilja u posljednje

Grafikon 1.
Oblici identificiranih slučajeva RZN u centrima za dječake i mladiće

dvije godine (august 2020-septembar 2022) (vidi grafikon 1). Da li će se takvi slučajevi otkriti u velikoj mjeri ovisi o vremenu provedenom u centru za dječake i mladiće. Produženjem boravka moguće je neutralizirati gore navedene faktore i konačno identificirati takve slučajeve. Ipak, kratki boravak dječaka i mladića u pokretu u privremenim prihvatnim centrima u ovoj zemlji sprečava stručnjake u tim centrima da otkriju veći broj slučajeva u ovoj populaciji.

Svo osoblje centara za dječake i mladiće mora završiti obuku o identifikaciji rodno zasnovanog nasilja i razumjeti proceduru upravljanja slučajem kada se takvi slučajevi otkriju.²⁰ Ključno je imati osobu u timu koja je zadužena za vođenje slučaja žrtve rodno zasnovanog nasilja (obično službenik za rodno zasnovano nasilje ili voditelj slučaja rodno zasnovanog nasilja). Voditelj slučaja rodno zasnovanog nasilja vodi slučaj u skladu s relevantnom procedurom i u najboljem interesu žrtve. To obično podrazumijeva koordinaciju i saradnju s nadležnim tijelima i organizacijama.

Dobra praksa iz Bosne i Hercegovine

Od 2020. godine svi centri za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini koriste GBVIMS (sistem upravljanja informacijama o radno zasnovanom nasilju) u cilju usklađivanja načina prikupljanja podataka o rodno zasnovanom nasilju, pružanja jednostavne metode voditeljima projekata vezanih za rodno zasnovano nasilje za prikupljanje, pohranjivanje i analizu podataka o rodno zasnovanom nasilju i

omogućavanja sigurne i etičke razmjene podataka o prijavljenim incidentima rodno zasnovanog nasilja.

Voditelji slučajeva rodno zasnovanog nasilja u centrima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini rade na individualnom i grupnom nivou ne samo na identifikiranju potencijalnih slučajeva i pokretanju referalnog mehanizma nego i na podizanju svijesti i sprečavanju novih pojava rodno zasnovanog nasilja. U oba slučaja voditelj slučaja pruža psihosocijalnu podršku žrtvi (uloga centra za dječake i mladiće u jednom takvom slučaju je opisana u Prilogu 3).

Također postoji niz aktivnosti osmišljenih za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja sa fokusom na slučajeve koji mogu rezultirati rodno zasnovanim nasiljem (koji se nazivaju i „slučajevi zaštite” ili „rizični slučajevi”). Trebalo bi primijeniti najmanje sljedeća tri pristupa kako bi se dječaci i mladići o kojima se brine zaštitili od rodno zasnovanog nasilja:

> **Smanjiti rizik** od rodno zasnovanog nasilja provođenjem strategija za ublažavanje rizika i prevenciju rodno zasnovanog nasilja od faze prije nastanka krizne situacije do faze oporavka u okviru humanitarne akcije.

> **Promovirati otpornost** jačanjem državnih sistema i sistema u zajednici, usmjerenih na prevenciju i ublažavanje rizika od rodno zasnovanog nasilja te omogućavanjem pristupa specijaliziranoj njezi i podršci žrtvama i osobama koje su u riziku od rodno zasnovanog nasilja.

> **Pomoći oporavku** zajednica i društava pružanjem podrške lokalnim i državnim kapacitetima za osmišljavanje trajnih rješenja za problem rodno zasnovanog nasilja.²¹

Osim slučajeva rodno zasnovanog nasilja i zaštite, dječacima i mladićima u centrima za dječake i mladiće omogućene su različite edukativne sesije i individualne konzultacije u vezi s prevencijom, identifikacijom, prijavom slučajeva rodno zasnovanog nasilja itd. Jednako su važne sesije na temu „kako spriječiti da postanete počinitelj rodno zasnovanog nasilja” i „kako podržati žrtvu rodno zasnovanog nasilja”. Budući da je uloga muškaraca koji zajedno sa ženama rade na pružanju podrške rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena i djevojaka ključna u sprečavanju rodno zasnovanog nasilja i postizanju rodne ravnopravnosti²², te intervencije imaju širi učinak.

Mentalno zdravlje i psihosocijalna podrška

Generalno, aktivnosti zaštite mentalnog zdravlja i pružanja psihosocijalne podrške su usmjerene na liječenje i prevenciju psihijatrijskih bolesti, kao što su depresija, anksioznost i posttraumatski stresni poremećaj. Zaštita mentalnog zdravlja i psihosocijalna podrška su svestrani jer se njima podržava psihičko blagostanje osobe kroz prevladavanje svakodnevnih borbi i problema i ublažavanje psihičke boli i stresa.²³

Budući da prvi kontakt sa žrtvom nasilja vrlo često uspostavlja voditelj slučaja rodno zasnovanog nasilja, on/ona je ta koja pruža prvu psihološku podršku ili preciznije, psihološku podršku u kriznoj situaciji. Nakon toga se žrtva upućuje na druge potrebne usluge koje se pružaju u centru za dječake i mladiće ili u drugoj agenciji, ovisno o tome ko pruža usluge. Psihološka podrška koja se pruža u centru za dječake i mladiće se pokazala ključnom jer žrtve nasilja vrlo često ne daju pristanak za upućivanje drugim agencijama. Nekoliko je razloga za njihovo odbijanje davanja pristanka: a) ne žele iznova pričati o svom traumatičnom iskustvu raznim ljudima, b) izgradili su određeni nivo povjerenja u osoblje centra za dječake i mladiće i očekuju da im oni pruže psihosocijalnu podršku.

Iz tog razloga je fokus aktivnosti zaštite mentalnog zdravlja i pružanja psihosocijalnih usluga u centrima za dječake i mladiće stavljen na žrtve rodno zasnovanog nasilja. Službenik za psihosocijalnu podršku izrađuje individualni plan podrške za svaku žrtvu posebno, vodeći računa o njenim prioritarnim potrebama, ali i o njenim resursima za izgradnju otpornosti. Iako su dječaci i mladići koji su uključeni u aktivnosti zaštite mentalnog zdravlja i pružanja psihosocijalnih usluga u najvećem broju slučajeva voljni postupati u skladu s individualnim planovima, nepredvidivost dužine njihovog boravka stvara ozbiljne izazove te je zbog toga važno riješiti ovo pitanje što je prije moguće.

²¹ GBV Guidelines, *Guidelines for integrating gender-based violence interventions in humanitarian action* (2022).
²² Vidi, naprimjer: Promundo and Plan International Canada, *Fathers' Club Manual: Engaging men in MNCH and SRH* (2020).
²³ Vlada Nizozemske, *What is mental health and psychosocial support (MHPSS)?* (2019). Dostupno na: www.government.nl/topics/mhpss.
²⁴ Vidi, naprimjer: UNICEF (MENA) *Psychosocial Play and Activity Book for Children and Youth Exposed to Difficult Circumstances* (2002), str. 40-41 and the UNICEF, *Facilitator's Manual for Psychosocial Support Activities* (2019). Dostupno na: <https://reliefweb.int/report/south-sudan/facilitator-s-manual-psychosocial-support-activities-child-friendly-spaces>.
²⁵ Također vidi: the UNRWA, *Psychosocial support recreational activities resource guide* (2017).

Okvir 9.

Vrste aktivnosti vezanih za psihosocijalnu podršku u centrima za dječake i mladiće

- > **Psihološka prva pomoć/podrška**
- > **Individualna psihološka podrška**
- > **Grupna psihološka podrška**
- > **Grupna edukacija i diskusije vezane za psihosocijalnu podršku**
- > **Psihosocijalna podrška za vrijeme intervencija u kriznim situacijama**

Osim klasičnih aktivnosti zaštite mentalnog zdravlja i pružanja psihosocijalne podrške, psihosocijalna podrška se također pruža kroz različite aktivnosti u centrima za dječake i mladiće (vidi okvir 9).²⁴ Iako je službenik za psihosocijalnu podršku zadužen za osmišljavanje aktivnosti psihosocijalne podrške na nivou grupe, svi članovi osoblja mogu biti uključeni u njihovu provedbu. Za uspjeh je ključno slijediti niže opisana načela.²⁵

> **Pristup „ne nanosi štetu“:** Dječaci i mladići koji sudjeluju u aktivnostima neće biti podvrgnuti socijalnom ni psihičkom opterećenju. Pri odabiru i pripremi aktivnosti na pružanju psihosocijalne podrške, facilitator također treba koristiti vlastitu diskreciju. Aktivnosti trebaju biti bezopasne, a sudjelovanje dječaka i mladića mora biti dobrovoljno. Učesnici bi također trebali biti u mogućnosti izostatati s određene aktivnosti bez da budu stigmatizirani. Facilitatori bi također trebali predstaviti aktivnost i ciljeve prije njene provedbe.

> **Voditi računa o stilu facilitacije:** Facilitator treba usmjeravati, inspirirati i pomagati dječacima i mladićima dajući dobar primjer vlastitim djelovanjem. Također je važno da facilitator daje jasne upute koje je jednostavno slijediti. Da bi ovaj pristup učinili u većoj mjeri prijateljskim, facilitatori koji rade u centrima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini često koriste primjere ili situacije iz vlastitog životnog iskustva kako bi stvorili okruženje i pristup koji je u većoj mjeri prijateljski i koji će uključiti učesnike. Ovo je vrlo važno budući da su neke od tema o kojima se raspravlja ponekad lične prirode ili tabu teme i pružanjem vlastitih iskustava, facilitatori se mogu bolje identificirati sa dječacima i mladićima.

> **Modelirati norme koje želite da učesnici slijede u svojoj interakciji u grupi:** Često učesnici vide facilitatora kao svoj uzor i zato je važno da tokom provedbe aktivnosti facilitator izražava poštovanje, toleranciju, pravičnost, empatiju, brigu i usmjerenost prema dječacima i mladićima kako bi ih potaknuo da se međusob-

no ponašaju na isti način. Osim toga, facilitator također treba primijetiti takvo ponašanje i koncentrirati se na pozitivne aspekte, a pritom izbjegavati kritiku. Tokom provedbe aktivnosti važno je da facilitator potiče učesnike da govore i da svakoj osobi posveti posebnu pažnju i uvažava njeno mišljenje.

> **Poduzeti radnje u ime učesnika:** Facilitatori bi uvijek trebali obratiti pažnju na svako alarmantno ponašanje, kao što su, naprimjer, psihološki problemi ili bilo koje drugo ponašanje koje bi moglo ugroziti dobrobit učesnika. U takvim slučajevima je odgovornost na facilitatoru da zaštiti i pruži pomoć, uz pristanak i putem sistema upućivanja na usluge druge vrste.

Prevenција problema seksualnog i reproduktivnog zdravlja i pružanje pomoći osobama pogođenim takvim problemima

Generalno, postoje četiri osnovne grupe aktivnosti zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja u centrima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini: 1) redovne posjete urologa centru za dječake i mladiće i održavanje edukativnih sesija o ovoj temi i sesija o prevenciji bolesti, 2) identifikacija onih kojima su potrebne individualne konzultacije sa doktorom i održavanje konzultacija, 3) identifikacija onih kojima je potreban medicinski pregled i organiziranje pregleda i 4) praćenje osobe u slučaju daljnje potrebe.

Centri za dječake i mladiće angažiraju doktore medicine (specijaliste urologije) kako bi se povećala djelotvornost prevencije problema seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Oni održavaju edukativne sesije i pružaju relevantnu obuku za

dječake i mladiće, fokusirajući se na najrelevantnije teme seksualnog i reproduktivnog zdravlja koje su prepoznate kao najpotrebnije određenim grupama migrantske populacije. Učesnici ovakvih sesija stječu elementarno znanje o razvoju, funkcioniranju i zdravlju muških reproduktivnih organa i o najpotrebnijim mjerama prevencije u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja (održavanje higijene, prepoznavanje i pravovremeno upoznavanje liječnika s alarmantnim simptomima, rizični spolni odnosi i dr.)

Sesije na temu seksualnog i reproduktivnog zdravlja moraju biti prilagođene dječacima ili preciznije, fazi njihovog fizičkog i psihosocijalnog razvoja. To obično zahtijeva organizaciju zasebnih sesija primjerenih dobi. Teme se odnose na seksualni identitet, poznavanja vlastitog tijela i reproduktivnog sistema, otpočinjanje intimnih ljubavnih veza, masturbaciju, korištenje kondoma, svijest o potrebi za urološkim pregledom itd. Osim sesija o seksualnom i reproduktivnom zdravlju koje vode urolozi, osoblje centara za dječake i mladiće kontinuirano prenose poruke i dijele materijal kojim podižu svijest dječaka i mladića, kao i kontracepcijska sredstva.

Podrška osobama koje imaju problem sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem pruža se u saradnji s nadležnim zdravstvenim ustanovama (klinikama/bolnicama). Međutim, možda neće biti lako identificirati one kojima je potrebna ova vrsta podrške. Osim gore navedenih sesija, druge aktivnosti osnaživanja imaju važnu ulogu u poticanju dječaka i mladića da iznesu probleme seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Osim toga, osoblje centara za dječake i mladiće organizira proaktivnu identifikaciju potencijalnih simptoma problema vezanih za seksualno

Okvir 10.

Razmišljanje člana osoblja centra za dječake i mladiće

„Mnogi su po prvi put u kontaktu s urologom i po prvi put imaju priliku postavljati pitanja o onome što ih zanima i, ako je potrebno, obavlja se sveobuhvatan urološki pregled“.

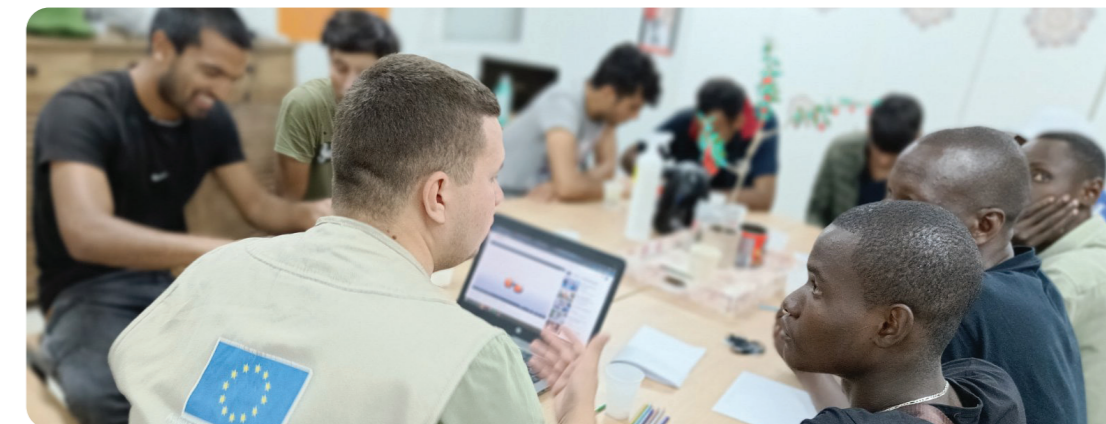
Osoblje centra za dječake i mladiće organizira procjenu prikupljanjem informacija od svih dječaka i mladića u smještajnim jedinicama pomoću dizajniranog alata (zamole ih da odgovore na listu pitanja) na osnovu kojeg je moguće prepoznati simptome problema sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem.

Okvir 11.

Dobra praksa iz Bosne i Hercegovine

i reproduktivno zdravlje (vidi okvir 11). Nakon individualnih konzultacija, službenik centra za dječake i mladiće prati dječaka ili mladića kojem je potreban sveobuhvatan klinički pregled u kliniku.

Konkretnije, za žrtve rodno zasnovanog nasilja (posebno u slučaju adolescenata) uvijek se organizira hitan urološki pregled kako bi se utvrdilo stanje žrtve i eventualno postojanje spolno prenosive bolesti.

Okvir 12.
Higijenski paketi za očuvanje dostojanstva za dječake i mladiće-dobra praksa iz Bosne i Hercegovine

Iako su izrađeni kroz humanitarni odgovor UNFPA primarno za potrebe žena i djevojaka, „higijenski paketi za očuvanje dostojanstva“ su pripremljeni i distribuirani prema 3.500 dječaka i mladića u privremenim prihvatnim centrima u Bosni i Hercegovini. Prema evidentiranim reakcijama i rezultatima praćenja, oni su imali značajan pozitivan učinak.

²⁶ Higijenski paketi za očuvanje dostojanstva i paketi s odjećom koji se distribuiraju dječacima i mladićima koji sudjeluju u određenim aktivnostima. U tim paketima se mogu nalaziti pasta za pranje zuba, četkica za zube, šampon, gel za tuširanje, žilet za brijanje, pjena za brijanje, košulja, potkošulja, donji veš i kondomi.

3.1.4. Aktivnosti pomoći

U centrima za dječake i mladiće postoji potreba za pružanjem pomoći na dnevnoj bazi i te su aktivnosti uvijek funkcionalno povezane s gore navedenim aktivnostima zaštite. Stoga je jedna od najčešćih aktivnosti pratnja i pružanje pomoći prilikom transporta dječaka i mladića do određene javne ustanove radi pružanja potrebnih usluga. Javne ustanove uključuju, ali se ne ograničavaju na sljedeće:

- bolnicu (npr. radi urološkog pregleda),
- policijsku stanicu (npr. u određenim slučajevima rodno zasnovanog nasilja),
- sigurnu kuću (npr. da bi se pružila podrška žrtvi rodno zasnovanog nasilja).

Kada su u pratnji dječaka i mladića, službenici za osnaživanje i rodno zasnovano nasilje se trebaju pobrinuti da sve teče prema unaprijed dogovorenom planu putovanja i unaprijed određenim obavezama. Oni će, ako je moguće, i prevoditi u slučaju potrebe. Službenici za osnaživanje ne samo da pružaju usluge prevođenja dječacima i mladićima u aktivnostima koje podržava UNFPA nego i u drugim situacijama i aktivnostima koje bi mogle značajno utjecati na njihov život, kao što su registracija, smještaj, razdvajanje porodice itd.

Ove se aktivnosti također pružaju u privremenim prihvatnim centrima. Kada postoji potreba (recept urologa za određene lijekove), službenik za osnaživanje će dječaka ili mladića otpratiti do apoteke u privremenom prihvatnom centru gdje će mu se izdati propisani lijekovi. Osim toga, sam centar osigurava određene potrebne namirnice, kao što su kafa, čaj, slatkiši i „higijenski paketi za očuvanje dostojanstva“ (vidi okvir 12).²⁶

Te aktivnosti također mogu biti u obliku neformalnog otvorenog razgovora s dječakom ili mladićem kada traže savjet o određenim stvarima. One mogu varirati od razgovora o njihovoj svakodnevnoj životnoj borbi do rodno zasnovanog nasilja, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i osobne higijene te životnih uvjeta u privremenom prihvatnom centru, koji se ističu kao najvažnije teme.

²⁷ Prema Konvenciji o pravima djeteta iz 1989. godine, dijete je definirano u članu 1 kao svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života.

²⁸ Barem prava garantirana Konvencijom o pravima djeteta i drugim instrumentima međunarodnog prava, ali i prava garantirana domaćim zakonima.

3.2. Šta je korisno za koga i pod kojim okolnostima

Jedan od najvažnijih kriterija koji određuje odabir aktivnosti i način njene provedbe je razlika u godinama. Dječaci i kao djeca²⁷ i kao ljudska bića s emocionalnom i fizičkom nezrelošću imaju drugačije potrebe od mladića, ali i posebna prava.²⁸ Ima dovoljno razloga da u toku intervencije fokus ostane na tim razlikama.

Kako bi maksimizirao učinak, osoblje centara za dječake i mladiće uzima u obzir druge kriterije koji imaju značajan utjecaj na potrebe i kapacitete dječaka i mladića da prevladaju izazove s kojima se suočavaju. Porodični status jedan je od njih. U tom smislu, u tabeli 2 su prikazane značajne kategorije dječaka i mladića u centrima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini.

Okvir 13. Razmišljanje člana osoblja UNFPA

„Jedna međunarodna organizacija koja je u privremenom prihvatnom centru nadležna za WASH (voda, sanitacija, higijena) došla je u centar za dječake i mladiće i zatražila našu podršku u unapređenju i prevenciji daljnje zloupotrebe sanitarnog prostora od strane dječaka i mladića. Službenici za osnaživanje u centru za dječake i mladiće su pripremili PowerPoint prezentaciju o pravilnoj upotrebi sanitarnog/higijenskog prostora i održali je više puta (posebno nakon novih dolazaka u privremeni prihvatni centar). Osim postignutog direktnog učinka, ova aktivnost je indirektno doprinijela komponenti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i općem unapređenju njihovih životnih uvjeta“

Tabela 2.

Kategorije dječaka i mladića u centrima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini

Kategorija	Definicija
Dječaci bez pratnje	Dječaci (ili maloljetnici bez pratnje) koji su odvojeni od oba roditelja i drugih srodnika i o kojima se ne brine odrasla osoba koja je prema zakonu ili običaju odgovorna za to. ²⁹
Odvojeni dječaci	Dječaci odvojeni od oba roditelja ili od svog prethodnog zakonskog ili uobičajenog primarnog skrbnika, ali ne nužno i od drugih srodnika. To stoga može uključivati djecu u pratnji drugih odraslih članova porodice. ³⁰ Međutim, porodice koje se sastoje samo od muških članova (tzv. „muške porodice“) su posebno interesantan fenomen u kojem dječaci i mladići imaju povećan rizik od raznih oblika nasilja. ³¹
Dječaci s porodicom	Dječaci koji putuju sa svojom porodicom i sa oba roditelja ili barem jednim roditeljem (ocem, majkom, odraslom sestrom/bratom).
Muškarci s porodicom	Muškarci koji putuju sa suprugom i djecom ili drugim članovima porodice. To se također odnosi na muškarce koji putuju samo sa suprugom, samo sa djecom ili s drugim članovima porodice.
Muškarci samci	Muškarci u dobi od 18 ili više godina koji putuju bez članova porodice. Oni se obično registriraju kao samci kada traže azil u Bosni i Hercegovini, što je proces poznat kao „bijeli papir“.

²⁹ International Committee of the Red Cross, *Inter-agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children* (2004).

³⁰ Ibid.

³¹ Vidi, naprimjer: Vujovic S, "All roads lead to Sarajevo: The capital of Bosnia and Herzegovina as a suitable place for trafficking of migrants", *Urban crime – An international journal*, 3(1),(2021), str. 226-229.

Postoje i mnoge druge razlike koje se moraju uzeti u obzir prilikom osmišljavanja i provedbe aktivnosti. Gledano kroz iskustva u Bosni i Hercegovini, najvažniji su stepen pismenosti, nivo obrazovanja, kulturološke razlike, tradicija, seksualna orijentacija, invaliditet, sukob između osoba iz različitih zemalja, vjere i rase.

Za maksimalan uspjeh dovoljno je samo prilagoditi aktivnosti specifičnoj skupini s kojom radite. Međutim, postoje i važne univerzalne okolnosti i uvjeti koje treba uzeti u obzir. Iskustva iz Bosne i Hercegovine ukazuju na tri važna univerzalna segmenta.

> **Participativno planiranje:** Plan aktivnosti i usluga treba izraditi u skladu s potrebama i preferencijama dječaka i mladića. Stoga bi trebao biti baziran na participativnim procjenama, ali je potrebno napomenuti da ih je moguće provesti vrlo brzo i neformalno. Pri pružanju usluga i provedbi aktivnosti potrebno je razumjeti kulturološki okvir iz kojeg dječaci i mladići dolaze i provoditi aktivnosti i pružati usluge u skladu s njima.

> **Prilagodljivost:** Iako se planirane aktivnosti uvijek pripremaju unaprijed putem sedmičnog rasporeda aktivnosti, rad u centru za dječake i mladiće ponekad zahtijeva više „preraspoređivanja“ nego „raspoređivanja“. Očigledno, primarni cilj dječaka i mladića u centrima za dječake i mladiće uspostavljenim u zemlji nije započeti novi život u zemljama koje se nalaze uglavnom na njihovoj tranzitnoj rutini, poput Bosne i Hercegovine, već nastaviti put do „zemlje odredišta“. Zbog toga su njihovi prioriteti usmjereni na njihovu „ličnu agendu“.

> **Izgradnja povjerenja i društvenih veza:** Dječaci i mladići zaslužuju istinite i pouzdane informacije. Oni trebaju biti upoznati sa svojim pravima i obavezama, što uključuje jasno razumijevanje njihovih očekivanja dok borave u privremenim prihvatnim centrima ili u zemlji. Aktivnosti i usluge moraju biti jednako dostupne svim dječacima i mladićima, kao i onima s invaliditetom. Aktivnosti i usluge se moraju provoditi pravovremeno, u skladu s rasporedom. Kada usluge ovise o drugim organizacijama koje djeluju u privremenom prihvatnom centru, one moraju biti dobro koordinirane. Također ih je poželjno upoznati s različitim kulturološkim obrascima u zemlji (ali i u regiji i svijetu) kako bi se pripremili za život u multikulturalnim sredinama. Profesionalno djelovanje i poštovanje potreba dječaka i mladića pomoći će da njihove društvene veze vremenom postanu sve jače (vidi okvir 13).

4. Vodeći principi uspostave sigurnih prostora za dječake i mladiće

4.1. Vodstvo i osnaživanje dječaka i mladića

Dječaci i mladići trebaju prihvatiti centar za dječake i mladiće kao mjesto gdje imaju priliku aktivno sudjelovati u osmišljavanju i vođenju određenih aktivnosti ili procesa. Ovi centri predstavljaju najbolji način da se zadovolje njihove potrebe, kao i da steknu osjećaj osnaženosti i vrijednosti. Radno vrijeme centra za dječake i mladiće treba uskladiti s njihovim potrebama i oni trebaju sudjelovati u preuređenju prostora centra i smještajnih jedinica (vidi ilustraciju 3). Bosna i Hercegovina nudi dobar primjer kako uspostaviti funkcionalno tijelo koje predstavlja populaciju /zajednicu u fokusu (vidi okvir 14).

Okvir 14.
Primjer
"Glasa dječaka"

4.2. Pristup usmjeren na žrtve

Sve što radite u centru za dječake i mladiće mora biti u njihovom najboljem interesu. Sa druge strane, ništa što bi moglo ugroziti njihove najbolje interese se ne može provoditi u centru za dječake i mladiće. To znači da su dječaci i mladići u središtu svih procesa u centru. Stoga gotovo sve zahtijeva razmatranje, procjenu i praćenje i, što je bitno, ključno povratnu informaciju od dječaka i mladića.

Pristup usmjeren na žrtve stvara poticajno okruženje u kojem se poštuju prava i želje žrtava, osigurava njihova sigurnost i prema njima se postupa s dostojanstvom i poštovanjem. Pristup usmjeren na žrtve je baziran na sljedećim vodećim načelima.

> **Sigurnost:** Lična sigurnost žrtve i njegove djece i bezbjedno okruženje u kojem borave su primarni cilj.

> **Povjerljivost:** Žrtve imaju pravo izabrati kome će ispričati svoju priču, a kome neće, i te se informacije ne smiju dijeliti s drugima bez informiranog pristanka

"Glas dječaka" je tijelo koje predstavlja dječake iz cijelog svijeta koji trenutno borave u privremenim prihvatnim centrima u Bosni i Hercegovini. Formirano je kroz izbore na kojima su sudjelovali svi prisutni dječaci i oni su demokratski izabrali po dva predstavnika iz svake zemlje porijekla (ovo je organizirano uz podršku drugih organizacija koje rade s adolescentima). Uslijedilo je održavanje redovnih sedmičnih sastanaka na kojima su sudjelovali predstavnici dječaka i organizacija koje u okviru svojih mandata rade s dječacima. Sada postoji dvosmjerna komunikacija i predstavnici dječaka imaju priliku zastupati mišljenja/ideje/prijedloge ostalih dječaka u stvarima koje se odnose na rješavanje značajnih izazova/poteškoća/problema u privremenom prihvatnom centru, ali i iznositi ideje i prijedloge za inovacije u stvarima vezanim za same aktivnosti i usluge. Zapisnici se redovno pišu i dostavljaju drugim organizacijama, a kroz mjere se radi na onome na šta se ukazuje kroz „Glas dječaka“. Osim razvoja liderskih i zagovaračkih vještina i postizanja promjena u privremenom prihvatnom centru, ova prilika značajno doprinosi međusobnom upoznavanju dječaka i zbližava ih unatoč svim razlikama.

žrtve.

> **Poštovanje:** Sve poduzete radnje trebaju biti vođene poštovanjem izbora, želja, prava i dostojanstva žrtve. Uloga pomagača je olakšati oporavak i osigurati sredstva za pomoć žrtvi.

> **Zabrana diskriminacije:** Žrtve trebaju imati jednak i pravičan tretman, bez obzira na njihovu dob, spol, rasu, vjeru, nacionalnost, etničku pripadnost, seksualnu orijentaciju ili bilo koju drugu karakteristiku.³²

Iako članovi tima centra za dječake i mladiće rade s ljudima u stanju potrebe, uključujući ranjive kategorije, oni moraju biti pažljivi kako bi izbjegli etiketiranje populacije, kao naprimjer, „žene iz Afganistana imaju nizak stepen obrazovanja“ ili stvaranje određenih stereotipa ili generalizacije, kao naprimjer, „migrantska populacija to ne razumije“. Posljedice bi mogle dovesti do diskriminacije.

4.3. Sigurnost i odgovornost

Od svog osnivanja, svi centri za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini su smješteni unutar privremenih prihvatnih centara. Centri za mladiće u dobi od 18 i više godina su uspostavljeni u privremenim prihvatnim centrima za „same“, dok su centri za dječake (15-17 godina) uspostavljeni u privremenim prihvatnim centrima za porodice kako bi se obezbijedio viši stepen sigurnosti. Naime, iako su mnogi od njih tehnički samci, njihova ranjivost kao djece bez pratnje i djece odvojene od roditelja znači da moraju boraviti u sigurnijem okruženju.

Potrebno je pratiti lokaciju centara za dječake i mladiće u privremenim prihvatnim centrima. Uvijek je važno, naprimjer, uzeti u obzir koliko su blizu ulazna vrata, koliko su udaljeni od policije, koliko izlaza postoji u slučaju nužde i da li postoje potencijalne opasnosti koje bi mogle negativno utjecati na sigurnost. Budući da se ti centri nalaze unutar privremenih prihvatnih centara, samo dječacima i mladićima koji su registrirani kao korisnici privremenih prihvatnih centara je dopušteno ući u centar za dječake i mladiće i sudjelovati u njegovim aktivnostima.

Siguran prostor za dječake i mladiće trebao bi biti dostupan svim tim dječacima i mladićima. Ovaj prostor im također mora pružiti sigurnost i privatnost. Njihovo mišljenje treba uzeti u obzir prilikom odlučivanja o lokaciji sigurnog prostora za dječake i mladiće. Iako prema sigurnosnim propisima privremenog prihvatnog

³² UNFPA, *Minimum Standards for Prevention and Response to Gender-based Violence in Emergencies* (2015). Dostupno na: www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBVIE.Minimum.Standards.Publication.FINAL_ENG_.pdf

---

„Kada mi (migranti/izbjeglice u privremenom prihvatnom centru) učinimo nešto loše ili se loše ponašamo u toku sesije, tim UNFPA nas smiri i razgovara s nama te nam pomogne da pronađemo drugi način da se nosimo sa svojim emocijama i mislima. Bez obzira na to kako se osjećam, znam da će me razumjeti i poštovati i mogu doći ovdje bilo kada i oni će mi pomoći.“

---

centra stručnjaci za rodno zasnovano nasilje i stručnjaci iz tima UNFPA donose konačnu odluku zajedno s upravom privremenog prihvatnog centra, iznimno je važno pružiti sve potrebne dokaze kako bi se objasnio i opravdao izbor najbolje lokacije za centar za dječake i mladiće kojim su uzeta u obzir mišljenja samih dječaka i mladića.

Provođenje redovnih „revizija sigurnosti“ predstavlja primjer dobre prakse u Bosni i Hercegovini. Kako bi se unijela moguća poboljšanja i minimizirale šanse za rodno zasnovano nasilje i druge vrste nasilja, cilj revizije sigurnosti je provjeriti sistem video nadzora, da li su toaleti odvojeni za različite kategorije ljudi u privremenom prihvatnom centru (posebno za najugroženije), pristupačnost i blizinu

Okvir 15.

Mladić (19)

ključnih usluga, blizinu policije smještajnim jedinicama u privremenom prihvatnom centru, lokaciju „zelene zone“ i dr. U sklopu revizije sigurnosti koja uključuje fizički obilazak privremenog prihvatnog centra i evidentiranje eventualno identificiranih nedostataka/izazova, u centru za dječake i mladiće se organiziraju diskusije u okviru fokusnih grupa s ranjivom populacijom u svakom privremenom prihvatnom centru.

Cilj diskusija u fokusnim grupama je uključiti percepcije te populacije i identificirati sve faktore rizika, obrasce i uzroke, sa njene tačke gledišta, koji bi je mogli učiniti podložnijom i ranjivijom na nasilje (za primjer participativne procjene vidi prilog 4).

Centri za dječake i mladiće također redovno provode „participativnu procjenu rodno zasnovanog nasilja“, posebno kada se promijene trendovi ili struktura ljudi u kampu ili kada dođe do bilo kakvih promjena koje bi mogle na njih utjecati. Participativnom procjenom rodno zasnovanog nasilja, koja se provodi sa ciljnom grupom, provjeravaju se njihova stajališta, iskustva, izazovi, ideje i preporuke u vezi s njihovim ličnim osjećajem sigurnosti i mogućom izloženošću rodno zasnovanom nasilju u privremenom prihvatnom centru (vidi okvir 16). Preporuke iz gore navedenih dokumenata se dostavljaju upravi privremenog prihvatnog centra kako bi se poboljšala sigurnosna situacija, a također se o njima razgovara u širem sastavu, na sastancima radne grupe za rodno zasnovano nasilje.

4.4. Uključenost zajednice

Ovisno o situacionom kontekstu i operativnom modelu centra za dječake i mladiće, očekivanja u pogledu uključivanja zajednice mogu biti različita. Dok oni uspostavljeni u lokalnim zajednicama zahtijevaju uključenost lokalnih lidera i predstavnika relevantnih institucija, rad u privremenim prihvatnim centrima se više odnosi na stvaranje poticajnog okruženja unutar centra. Iskustva u Bosni i Hercegovini naglašavaju važnost uključivanja zajednice u sljedeća dva pravca:

1. Dječaci i mladići trebaju biti uključeni u procese u centru za dječake i mladiće kako bi se maksimalno povećao potencijal za rješavanje njihovih potreba. Naime, potrebno je uključiti sve komponente „zajednice“ (ciljne populacije u privremenom prihvatnom centru) i sve zajednice koje koegzistiraju na teritoriji, odnosno u privremenom prihvatnom centru.

2. Njihova uključenost u smislu vršnjačke podrške iznimno je korisna za novopridošle dječake i mladiće. Nivo prihvatanja i vršnjačke podrške u centru za

---

„Nakon provedene participativne procjene, centar za dječake i mladiće je postavljen u jedan dio privremenog prihvatnog centra. Međutim, dječaci i mladići nisu htjeli dolaziti u centar iz neočekivanih ili neistraženih razloga. Nakon naknadne procjene provedene skupa s mladićima, zaključeno je da bi centar za dječake i mladiće trebao biti postavljen na drugu lokaciju unutar istog privremenog prihvatnog centra. Stoga je ponekad participativne procjene potrebno ažurirati.“

Okvir 16.

Lekcija naučena u Bosni i Hercegovini

dječake i mladiće/privremenom prihvatnom centru može utjecati na stepen učinka intervencije u centru za dječake i mladiće, posebno kada se radi o dječacima bez pratnje i dječacima odvojenim od roditelja čija se neizvjesnost naglašava.

Stoga se uključivanje zajednice može smatrati i 1) procesom i 2) utjecajem programa za zaštitu mentalnog zdravlja i psihosocijalnu podršku u vanrednim situacijama.³³

4.5. Koordiniran i multisektorski prostor

Iako djeluju s relativno malim timovima i pružaju različite oblike zaštite i pomoći, funkcionalni centri za dječake i mladiće su uspostavili međusektorsku koordinaciju. Rad u najboljem interesu dječaka i mladića u pokretu podrazumijeva saradnju sa centrima za socijalni rad, policijom, zdravstvenim ustanovama, nevladinim organizacijama itd. Kada centri za dječake i mladiće djeluju unutar privremenih prihvatnih centara, multisektorska koordinacija je bitan dio dnevnih i sedmičnih aktivnosti.

Kako bi se osigurala uspješna koordinacija, ključno je imati mehanizme za odgovor na rodno zasnovano nasilje i druge referalne mehanizme, uključujući relevantne SOP-ove, kako ne bi došlo do preklapanja u radu različitih organizacija i kako bi se u svakom trenutku znalo ko je za šta zadužen. Upoznavanje osoblja s ovim dokumentima ključno je za osiguranje ne samo pravovremene i uspješne podrške dječaku ili mladiću u stanju potrebe nego i sigurnog i povjerljivog procesa.

4.6. Prilagođen prostor

Centar za dječake i mladiće bi trebao biti jednako privlačan za sve njih. Ako se očekuje da on bude jednako privlačan za svakoga, onda je prilikom organiziranja i provedbe aktivnosti potrebno uzeti u obzir različite dobne skupine, različite kulture iz kojih muškarci i dječaci dolaze, njihove različite interese i vještine i slično. Potrebno je naglasiti da ovaj prostor mora biti pristupačan osobama s invaliditetom i da je za njih potrebno osigurati odgovarajuće aktivnosti.

³³ Također vidi: IOM, *Manual on Community-Based Mental Health and Psychosocial Support in Emergencies and Displacement* (IOM, Geneva 2021).

4.7. Privlačnost centra

Treba uložiti značajne napore kako bi se dječake i mladiće privuklo da posjete i uključe se u rad centra za dječake i mladiće. Uvijek je dobro zapitati se: „Zašto bi odlučili da nas posjete?“ Pravi odgovor bi obično trebao biti: „Kako bi zadovoljili svoje potrebe“, posebno one kratkoročne, kao što su punjenje mobilnog telefona, dobivanje pravih informacija itd. Kako bi se dječaci i mladići upoznali s dugoročnim prednostima učešća u aktivnostima centra za dječake i mladiće i kako bi se povećao njihov osjećaj osnaživanja, aktivnosti razmjene informacija treba provoditi svakodnevno. Bilo da se radi o razmjeni informacija „od vrata do vrata“ ili jednostavno hodanju u okviru kompleksa prihvatnog centra, službenici za osnaživanje trebaju motivirati dječake i mladiće da sudjeluju. Ovo također može navesti dječake ili mladiće da otkriju nasilno iskustvo i omogućiti osoblju centra za dječake i mladiće da identificira slučajeve rodno zasnovanog nasilja. To je također dobar način da se distribuira privlačan materijal, kao što su brošure.

„Privlačne“ aktivnosti treba provesti u centru za dječake i mladiće u pravom trenutku. Iako se očekuje da dječaci i mladići budu obaviješteni o takvim aktivnostima ubrzo nakon dolaska u privremeni prihvatni centar, one se ne bi trebale provoditi ako su oni u lošem fizičkom ili emocionalnom stanju (npr. iscrpljeni, ozlijeđeni, emocionalno nestabilni itd.).

Inovativne i atraktivne metode prezentacije su od pomoći. Vrlo često se koriste kratki dokumentarni filmovi, PowerPoint prezentacije, novinski članci i sl. kako bi se pobudio interes i postigla uspješnost ovih aktivnosti.

Okvir 17.
Razmišljanja osoblja centra
za dječake i mladiće

„Iskustvo pokazuje da se neki učesnici stide na početku aktivnosti i da izbjegavaju razgovarati. Vjerovatno je to pravo vrijeme za aktivnosti za ‘probijanje leda’.”

5. Kako uspostaviti i voditi siguran prostor za dječake i mladiće?

5.1. Početna procjena

Prvi korak u uspostavi centra za dječake i mladiće je ispitati potrebu i potencijal, kao i resurse i ograničenja u smislu otpornosti. Dobiveni rezultati bi trebali poslužiti kao osnova za sve odluke koje se donose u toku tog procesa. Ipak, s obzirom na složene uvjete humanitarnog smještaja za iznimno ranjive kategorije, uključujući dječake i mlađe punoljetnike, situacija se može brzo promijeniti. Stoga bi se te participativne procjene trebale redovno provoditi. To je jedini način da se redovno istražuju i pobliže ispituju faktori rizika koji se odnose na rodno zasnovano nasilje.

Početna procjena također treba uključiti procjenu drugih partnerskih organizacija na terenu kako ne bi došlo do preklapanja u aktivnostima i uslugama. Takva bi procjena također doprinijela uspostavi referalnih mehanizama i SOP-ova.

Ne postoje striktno propisani standardi u pogledu metoda i alata za provođenje početne procjene, što uglavnom ovisi o kontekstu i potrebama na terenu. Važno je da procjenu vode stručnjaci.

Neki centri UNFPA u Bosni i Hercegovini osnovani su prije nego što su migranti i izbjeglice smješteni u privremene prihvatne centre i u tim slučajevima su stručnjaci za rodno zasnovano nasilje vršili procjenu, bez mogućnosti uključivanja dječaka i mladića. U drugim situacijama, centri UNFPA su uspostavljeni nakon što je populacija locirana i stoga je bilo moguće uključiti mišljenja i perspektive dječaka i muškaraca u procjenu prije osnivanja centara.

Okvir 18.

Karakteristike dobre početne procjene:

- > **Treba biti participativna,**
- > **Treba uključiti dječake i mladiće koje treba da vodi ekspert,**
- > **Treba sadržavati rezultate za svaku relevantnu kategoriju dječaka i mladića koji se mogu tumačiti,**
- > **Treba se redovno ažurirati.**

5.1.1. Lična i javna sigurnost

U Bosni i Hercegovini, centri za dječake i mladiće se nalaze unutar privremenih prihvatnih centara, koje uvijek osigurava ili domaća zaštitarska firma ili policija. U vanrednoj situaciji ili ako je potrebno premjestiti ili zaštititi određenu ranjivu osobu, dežurni zaštitari ili policijski službenici, u koordinaciji s drugim organizacijama, osiguravaju ličnu sigurnost dječaka i mladića.

Kako bismo bolje razumjeli sigurnosne rizike za dječake i mladiće, potrebno je konzultirati se s njima. Također je potrebno bolje istražiti njihove kulturološke obrasce kako bi se rad u sigurnim prostorima organizirao na odgovarajući način. Kako bismo bolje razumjeli potencijalne rizike za ovu populaciju, potrebno je razmotriti sredinu iz koje potječu. Ovakvi centri u Bosni i Hercegovini okupljaju dječake i mladiće iz različitih zemalja i kultura. Ova činjenica je također ključna kada je u pitanju sigurnost i mora se uzeti u obzir prilikom uspostavljanja sigurnog prostora za dječake i mladiće u skladu sa standardima zaštite djece,³⁴ posebno kada je riječ o vanrednim situacijama.³⁵

5.1.2. Lokacija

Prilikom određivanja lokacije sigurnog prostora za dječake i mladiće potrebno je, kad god je to moguće, uzeti u obzir mišljenja dječaka i mladića, kao i resurse privremenih prihvatnih centara u kojima će se centar otvoriti. Ponekad nema potrebe graditi takve prostorije od nule, jer možda već postoje odgovarajuće pros-

³⁴ Više informacija: *Keeping Children Safe Coalition, Keeping children safe: How to implement the standards?* (2020).

³⁵ Više informacija: *Keeping Children Safe Coalition, Closing Child Safeguarding Gaps in Emergencies* (2022).

torije u privremenom prihvatnom centru koje odgovaraju konceptu „sigurnog prostora“. Bilo je slučajeva u Bosni i Hercegovini gdje su nekadašnji hoteli pretvoreni u privremene prihvatne centre i sigurni prostori za dječake i mladiće su uspostavljeni unutar tih objekata. Važno je i da ti prostori budu na određenoj fizičkoj udaljenosti koja osigurava privatnost prilikom obavljanja aktivnosti. Također je potrebno osigurati prostoriju za individualne konzultacije. Prilikom određivanja lokacije, potrebno je da ta prostorija bude pristupačna osobama s invaliditetom. Sigurna prostorija treba osigurati najmanje 20 mjesta za učesnike aktivnosti. Bitno je da se centar za dječake i mladiće nalazi na mjestu koje je za njih ugodno i da su te prostorije udaljene od bilo kakvih ometajućih dešavanja.

5.1.3. Radno vrijeme

Važno je uskladiti radno vrijeme sigurnog prostora za dječake i mladiće s njihovom dnevnim rutinom i navikama i o tome također treba razgovarati s njima kako bi se iskoristio puni potencijal sigurnog prostora. Osim toga, osoba koja radi na radnom mjestu voditelja slučaja rodno zasnovanog nasilja ili na sličnoj poziciji i koja je zadužena za rad sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja mora uvijek biti dostupna i spremna za izlazak na teren i izvan dogovorenog radnog vremena. U svom humanitarnom odgovoru u Bosni i Hercegovini je UNFPA uspostavio odgovor na rodno zasnovano nasilje 24 sata dnevno, svih 7 dana u sedmicama jer nasilje nema radnog vremena.

Aktivnostima koje se provode u sigurnom prostoru za dječake i mladiće također se moraju uzeti u obzir svi relevantni faktori, kao što su obrasci spavanja, podjela obroka i drugi obavezni događaji unutar privremenog prihvatnog centra. Vre-

menski raspored sigurnog prostora će se prilagođavati kako bi se obuhvatilo što više dječaka i mladića. Dobar primjer ovakvog vremenskog prilagođavanja u Bosni i Hercegovini dogodio se nakon zatvaranja privremenog prihvatnog centra Miral u Velikoj Kladaši, kada su sve osobe u pokretu premještene u privremeni prihvatni centar Lipa. Kako se broj ljudi u pokretu u privremenom prihvatnom centru Lipa naglo povećao, odlučeno je da će sigurni prostor raditi u dvije smjene. Prva smjena radila je od 08:00 do 16:00 sati, dok je druga smjena radila od 14:00 do 22:00 sata. Od 14:00 do 16:00 sati su timovi iz obje smjene radili zajedno i imali su vremena da razmijene informacije i postignu dogovor o slučajevima koje je potrebno pratiti. Radno opterećenje je podijeljeno po smjenama i u tom periodu je u sigurnom prostoru evidentiran rekordan broj novoprijavljenih učesnika. ed at the safe space.

5.1.4. Partnerstvo

Uspostava centara za dječake i mladiće znači upravljanje složenim rizicima, specifičnim za kontekst. Pristupe sigurnim prostorima treba organizirati i njima upravljati u konzultacijama sa zajednicama.³⁶ Operativni model centara za dječake i mladiće je ključan prilikom određivanja najboljih načina provođenja intervencije. U većini slučajeva, model će se provesti kroz saradnju s regionalnom institucijom, lokalnom ili međunarodnom NVO ili kroz zajednički projekt s nekom od agencija Ujedinjenih nacija. Saradnja s organizacijom koja je stručna u nekoj drugoj oblasti također može biti vrlo korisna. Za poboljšanje i osiguranje pristupačnosti centra osobama s invaliditetom potrebno je angažirati i specijalizirane organizacije koje rade s takvim kategorijama.

Ista pravila vrijede i u kontekstu humanitarnog odgovora na migrantsku krizu u Bosni i Hercegovini. Kada su u pitanju partnerstva ili odnosi između UNFPA/centara za dječake i mladiće i drugih organizacija, postoji direktan kontakt s većinom organizacija koje djeluju u privremenim prihvatnim centrima (institucije vlasti, druge agencije Ujedinjenih nacija, međunarodne i lokalne NVO itd.). Policija i zavod za hitnu medicinsku pomoć također su dio referalnih puteva i uključuju se kada je to potrebno. Budući da sve organizacije prisutne na terenu imaju drugači-

³⁶ Također vidi: UNFPA, *Woman and Girls Safe Spaces: Guidance note based on lessons learned from Syrian crises* (2014).

³⁷ ICRC, *That never happens here: Sexual and gender-based violence against men, boys and/including LGBTIQ+ persons in humanitarian settings* (2022).

³⁸ Vidi, naprimjer: Parsons G, *Masculinity and humanitarianism* (2019).

ji djelokrug rada, važno je da se saradnja između njih odvija kroz uspostavljene referalne sisteme jer je to ključno za osiguranje pružanja potrebnih usluga ljudima u pokretu ili korisnicima privremenih prihvatnih centara.

Osim navedenih organizacija, osoblje UNFPA sarađuje i sa Ministarstvom sigurnosti Bosne i Hercegovine, odnosno sa Službom za poslove sa strancima (njenim službenicima u privremenim prihvatnim centrima), kao i sa nadležnim ministarstvima zdravstva. Partnerstvo s drugim organizacijama je nešto što se svakodnevno prakticira, bilo kroz referalne sisteme ili kroz usmenu komunikaciju.

5.2. Zagovaranje i izgradnja partnerstva

Obično je široko prihvaćena i dobro dokumentirana činjenica da je ranjivost žena, adolescentica i djece višestruka. Zbog toga su humanitarni odgovori, historijski gledano, uvijek bili usmjereni na te kategorije.³⁷

U društvenim naukama se dječaci u adolescentnoj dobi i mladići češće smatraju subjektom (ili izvorom) društveno neprihvatljivog ponašanja nego ranjivom kategorijom, posebno u kontekstu viktimizacije. Osim toga, u toku oružanih sukoba, koji uvijek dovode do humanitarnih kriza, populacija mladih muškaraca se više smatra vojnicima nego ljudima (civilima) u stanju potrebe.³⁸

Uzimajući u obzir gore navedene činjenice, nije razumno očekivati da će potrebe dječaka u adolescentnoj dobi i mladića uvijek biti prepoznate i prioritete u humanitarnom odgovoru u kojem institucije vlasti uvijek imaju ključnu ulogu. Za uspostavljanje i vođenje centara za dječake i mladiće ključno je snažno zagovaranje na različitim nivoima, koje je zasnovano na dokazima. Uvijek se preporučuje izgradnja partnerske koalicije koja će zagovarati njihovu uspostavu i širi utjecaj.

Aktivnosti na zagovaranju u Bosni i Hercegovini igraju ključnu ulogu ne samo u uspostavljanju centara za dječake i mladiće nego i u njihovom svakodnevnom funkcioniranju i transformaciji. Bez fokusiranih aktivnosti zagovaranja, kao što je uspostava „zelene zone“, (koje su objašnjene pod 5.5. Prilagođavanje i transformacija), to ne bi bilo moguće.

5.3. Kadrovsko popunjavanje: uloge i razvoj kapaciteta

Organizacijska struktura centra za dječake i mladiće ovisi o odabranom modelu rada (samostalni centar ili dio cjelovitog odgovora), što se uvijek odražava na vrste aktivnosti koje će se provoditi. Za model centra za dječake i mladiće koji je primijenjen u Bosni i Hercegovini bilo je primjereno organizirati relativno male, ali vrlo agilne i dobro uigrane timove. Osnovne pozicije u tim timovima, skupa sa njihovim međusobno povezanim poslovima, navedene su u tabeli 3.

Tabela 3.

Osnovna struktura centara za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini

Pozicija	Osnovni poslovi i očekivane kompetencije
Koordinator centra za dječake i mladiće	<ul style="list-style-type: none"> > Vršiti svakodnevni nadzor nad osobljem centra za dječake i mladiće i redovno provoditi evaluaciju provođenja aktivnosti u cilju poboljšanja usluga koje pruža centar za dječake i mladiće. > Pružati podršku i savjetovati članove tima tokom provođenja aktivnosti, ne samo u pogledu relevantnih procedura nego i sadržaja aktivnosti. > Koordinirati aktivnosti s drugim organizacijama koje djeluju u privremenom prihvatnom centru. > Osigurati redovnu komunikaciju i izvještavanja na različitim nivoima. > Voditi kadrovsku administraciju. > Prisustvovati sastancima zajednice i uprave.
Službenik za osnaživanje	<ul style="list-style-type: none"> > Osmisliti i voditi provođenje raznih aktivnosti osnaživanja, uključujući neformalno obrazovanje, sportske aktivnosti, kreativne radionice i časove jezika. > Voditi realizaciju Programa „Dječaci i mladići u pokretu“ > Razmjenjivati informacije i socijalizacija izvan centra za dječake i mladiće. > Prosljediti skrining/upućivanje žrtava RZN službeniku za odgovor na rodno zasnovano nasilje i pratiti slučajeve, saradivati s drugim organizacijama na terenu. > Pružati pomoć/usluge prijevod na sesijama na temu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i psihosocijalne podrške i u drugim aktivnostima. > Pružati pomoć (pratnju) dječacima i mladićima koji se upućuju na pregled u bolnicu (u vezi sa zaštitom seksualnog i reproduktivnog zdravlja), u policiju, tužiteljstvo i sl.

Pozicija	Osnovni poslovi i očekivane kompetencije
Voditelj slučaja rodno zasnovanog nasilja	<ul style="list-style-type: none"> > Omogućiti edukaciju o rodno zasnovanom nasilju i podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja i pratiti takve slučajeve. > Upravlјati i koordinirati slučajevima rodno zasnovanog nasilja i osigurati pružanje zdravstvene i psihosocijalne podrške žrtvama. > Djelovati kao kontakt za slučajeve rodno zasnovanog nasilja (24 sata dnevno, svih 7 dana u sedmici). > Organizirati konferencije o slučajevima, sudjelovati u radnoj grupi za rodno zasnovano nasilje i revidirati referalne puteve za žrtve rodno zasnovanog nasilja, kada je to potrebno. > Pružati pomoć službenicima za osnaživanje, kada je to potrebno. > Razmjena informacija i socijalizacija izvan centra za dječake i mladiće. > Sarađivati s drugim organizacijama na terenu. > Pružati psihosocijalnu podršku dječacima i mladićima, sa fokusom na žrtve rodno zasnovanog nasilja. > Pripremati grupne edukativne sesije o psihosocijalnoj podršci i pružati individualne konzultacije. > Pružiti prvu psihološku pomoć u skladu s identificiranim potrebama. > Održavati sesije o prevenciji problema seksualnog i reproduktivnog zdravlja i pružati informacije o zdravstvenim temama. > Održavati sesije i kontracepciji za mladiće i dječake u adolescentnoj dobi. > Obilaziti smještajne jedinice za dječake i mladiće radi njihovog informiranja o dostupnim uslugama i provjere njihovog zdravstvenog stanja. > Identificirati svaku potencijalnu potrebu za individualnim konzultacijama ili dodatnom podrškom drugih stručnjaka. > Osigurati medicinske preglede i po potrebi daljnje liječenje u zdravstvenoj ustanovi.
Službenik za psihosocijalnu podršku	
Stručnjak za seksualno i reproduktivno zdravlje u centru za dječake i mladiće (urolog)	

lako su centri za dječake i mladiće i centri za žene i djevojke relativno blizu jedni drugih u Bosni i Hercegovini, zbog specifičnosti rada u oba centra saradnja među osobljem tih centara može biti bolja nego što jeste. Zbog toga su propale neke prilike za razmjenu dobre prakse i naučenih lekcija te za istraživanje potencijala za zajedničko provođenje aktivnosti. Ova lekcija će se koristiti za poboljšanje budućeg rada u oba centra.

Okvir 19.

Naučena lekcija iz Bosne i Hercegovine

Iako druge organizacije u privremenom prihvatnom centru također pružaju usluge zaštite mentalnog zdravlja i psihosocijalne usluge za sve muškarce, identificirane potrebe i nedostaci kod žrtava rodno zasnovanog nasilja jasno su sugerirali da je opravdano postojanje službenika za psihosocijalnu podršku unutar osnovne strukture i kasnije isto potvrdili. Istovremeno, u timu je bio i jedan urolog, ali poslovi ove pozicije obično su zahtijevali njegovu prisutnost samo jednom ili nekoliko puta sedmično.

Okvir 20.
Reflection by a UNFPA staff member

„Iako su te grupne psihološke sesije korisne, njihov nedostatak je taj što nema prilike za individualne konzultacije na kojima bi zaposlenik mogao otvorenije i slobodnije govoriti. Kada govore u grupi, ljudi imaju tendenciju zadržati svoje misli i češće šute o stvarima o kojima bi mogli otvoreno govoriti na individualnih konzultacija.“

Osoblje koje radi u sigurnim prostorima prvenstveno mora posjedovati adekvatno znanje i vještine za rad s ljudima. Ipak, iznimno je važno da osoblje koje radi s ranjivim kategorijama ljudi, kao što su izbjeglice i migranti, posjeduje i druge kvalitete, kao što su empatija, razumijevanje, povjerenje, aktivno slušanje, tolerancija i nediskriminacija. Kada su u pitanju izbjeglice i migranti koji žive u Bosni i Hercegovini, važno je naglasiti da se radi o populacijama koje dolaze iz kultura u kojima je rodna ravnopravnost na nezavidnom nivou ili uopće ne postoji.

Spol osoblja centara za dječake i mladiće također je osnovna dimenzija za uspješno provođenje aktivnosti. Imajući u vidu prirodu aktivnosti, obično se preferiraju muški članovi tima. Međutim, iskustvo iz Bosne i Hercegovine ukazuje na važnost uključivanja žena u tim. U idealnom slučaju, iz praktičnih razloga, članice osoblja iz centara za žene i djevojke mogu podržati relevantne aktivnosti u centrima za dječake i mladiće. Kolege iz centara za dječake i mladiće također bi potencijalno mogli podržati provođenje određenih aktivnosti u centrima za žene i djevojke (vidi okvir 19).

Osoblje mora imati podršku svojih nadređenih. Nadređeni moraju posvetiti vrijeme osoblju i voditi individualne i grupne razgovore kako bi se osoblje lakše nosilo s problemima i poteškoćama s kojima se susreće na poslu. Osim podrške nadređenog, osoblju je potrebno osigurati i druge poticaje. Materijalni poticaji su važni, ali ne i najvažniji. Edukacija i usavršavanje osoblja su vrlo važni jer na taj način oni nadograđuju svoje znanje, a to u konačnici dovodi do poboljšanja usluga koje se pružaju na terenu.

Još jedan važan aspekt u vezi s osobljem u sigurnim prostorima je „psihološki nadzor“. Njega provodi psiholog putem sastanaka organiziranih virtualno ili uživo. Supervizija je aktivnost koju jednom mjesečno provodi psiholog čija je svrha razgovarati s osobljem (koje radi u sigurnom prostoru i sa ostalim osobljem UNFPA) o njihovom radu, poteškoćama, psihičkom stanju i općem blagostanju.

Te sesije su također podijeljene u grupe, tj. službenici za osnaživanje, službenici koji rade na slučajevima rodno zasnovanog nasilja itd., imaju odvojene sesije sa psihologom uključenim u proces supervizije (vidi okvir 20). Poželjno je da svaki zaposlenik ima individualne sesije sa supervizorom jer je praksa u Bosni i Hercegovini pokazala da se prilikom grupne supervizije zaposlenici ne osjećaju potpuno slobodnima da iskreno govore o svojim problemima i poteškoćama na poslu. Na taj način se čuva mentalno zdravlje osoblja koje radi u sigurnim prostorima za dječake i mladiće. Individualni nadzor osoblja UNFPA u ovoj zemlji se provodi prema potrebi, ali nije obavezan. Međutim, ova vrsta podrške je neophodna ako

se želi osigurati kvalitet rada i usluga u sigurnim prostorima za dječake i mladiće u Bosni i Hercegovini. Ova vrsta podrške također sprečava profesionalno sago-rijevanje osoblja.

Niže navedene smjernice bi mogle biti korisne³⁹

- > **Sve članove osoblja treba pažljivo odabrati i obučiti o osnovama rodno zasnovanog nasilja, komunikacijskim vještinama, referalnim putevima i načinima organiziranja grupnih aktivnosti. Preporučljivo je zapamtiti da će voditeljima/voditeljicama slučajeva i službenicima/službenicama za odgovor biti potrebna mnogo dublja obuka i stalni nadzor.**
- > **Bilo bi preporučljivo implementirati sistem angažiranja „stručnjaka za aktivnosti“ koji bi dolazili u siguran prostor samo radi provedbe svoje specifične aktivnosti i generalnih supervizora koji bi u prostoru ostali cijeli dan.**
- > **Sedmične kontrolne posjete trebaju organizirati iskusni radnici kako bi promatrali situaciju i aktivnosti, pomogli animatorima i članovima zajednice da razmisle o tome šta funkcionira ili ne funkcionira i dali savjet o tome kako ojačati aktivnosti i nositi se s izazovima.**
- > **Ključno je prepoznati da su neki radnici/radnice možda i sami bili pogođeni kriznom situacijom i da bi imali koristi od grupnih diskusija.**
- > **Trebalo bi angažirati iskusnije radnike/radnice da mentoriraju one manje iskusne.**
- > **Trebalo bi imenovati upravitelja za nadzor i podršku.**
- > **Trebalo bi skupljati resurse, kao što su knjige i priručnici za obuku, koji omogućavaju kontinuirano učenje.**
- > **Kompletno osoblje bi trebalo biti obučeno i trebalo bi potpisati kodeks ponašanja, uključujući i kodeks o prevenciji seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja.**

³⁹ UNFPA, *Women and Girls Safe Spaces: Guidance note based on lessons learned from Syrian crises* (2014).

5.4. Praćenje i evaluacija

Prikupljanje dokaza tokom rada centara za dječake i mladiće bitno je za osiguranje adekvatne podrške dječacima i mladićima. Također je bitno za upravljanje centrima za dječake i mladiće i njihovu održivost, uključujući eventualnu adaptaciju. Budući da su humanitarni konteksti uvijek nepredvidivi, jaki i agilni sistemi praćenja umanjuju rizik od potencijalno štetnih i pogrešnih odluka. Zajedno s procesima povezanim s praćenjem, evaluacije osiguravaju pouzdane dokaze o učinku intervencije.

U centrima za dječake i mladiće osnovanim u ovoj zemlji, osim redovnog praćenja provođenja aktivnosti, redovno se provodi i praćenje sigurnosti u centrima. Koordinator centra za dječake i mladiće je zadužen za planiranje i provođenje terenskih posjeta radi praćenja stanja. Osim toga, voditelj projekta, zajedno s relevantnim stručnjacima, provodi redovne i ad hoc nadzorne posjete. Kako bi osigurali sve potrebne dokaze, profesionalci u centrima za dječake i mladiće koriste različite alate i izvještavaju supervizore na dnevnoj, sedmičnoj ili mjesečnoj osnovi. Na taj se način, naprimjer, evidentira broj intervencija vezanih za rodno zasnovano nasilje, zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i mentalnog zdravlja i psihosocijalnu podršku i svaka intervencija se prilagođava stvarnim potrebama dječaka i mladića.

Da bi se osiguralo učinkovito praćenje i evaluacija centara za dječake i mladiće, potrebno je razmotriti sljedeća pitanja:

- Da li su plan praćenja i evaluacije i relevantni alati dobro osmišljeni?
- Da li je plan objašnjen relevantnom osoblju i upraviteljima centra za dječake i mladiće?
- Koje kapacitete osoblje posjeduje za revnosno praćenja?
- Da li su povratne informacije iz više izvora detaljno evidentirane?
- Na koji je način osigurano učešće dječaka i mladića u ovim procesima?

5.5. Adaptacija i transformacija centara za dječake i mladiće

Adaptacija i transformacija sigurnih prostora unutar humanitarnih akcija ovisi o različitim kontekstualnim promjenama.⁴⁰ Centri za dječake i mladiće, poput onih u Bosni i Hercegovini, mogu se transformirati iz osnovnog modela u sofisticiranije modele funkcioniranja.

Dobar primjer, koji je imao veliki utjecaj u Bosni i Hercegovini, je uspostavljanje zaštitno osjetljivog smještaja ili takozvane „zelene zone“ koja je kategorizirana za „samce“ u privremenim prihvatnim centrima. Uspostavljanje zelene zone počelo je kao inicijativa UNFPA kada su centri za dječake i mladiće uvidjeli da su većem broju mladića potrebne posebne usluge. To je odvojena smještajna jedinica za mladiće (u dobi od 18 do 21 godine), uključujući one koji su kategorizirani kao najugroženiji (LGBTIQ) u privremenim prihvatnim centrima u kojima su smješteni samo samci. Osnovane su u cilju prevencije slučajeva rodno zasnovanog nasilja i pružanja podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja u svim oblicima koji su opisani u gornjem pododjeljku (2.1.). Zelena zona djelotvorno sprečava druge slučajeve koji podliježu zaštiti.

Kada dječaci bez pratnje i dječaci odvojeni od roditelja koji su smješteni u privremenom prihvatnom centru za porodice navršše 18 godina, oni gube pravo na boravak u centru za porodice/maloljetnike i više im nije potreban zakonski staratelj.

⁴⁰ Vidi, naprimjer, moguću transformaciju prostora prilagođenih djeci u: Grazia M, Cheung J and Mwebe F, *Reframing Child Friendly Spaces within a broader approach to Child Protection in Humanitarian Action*, positioning paper (World Vision 2022).

⁴¹ Vidi: UNICEF, Woman Refugee Commission, *Supporting young male refugees and migrants who are survivors or at risk of sexual violence* (2021).

Oni se tada premještaju u privremeni prihvatni centar za samce i stoga mogu eventualno nastati sigurnosni problemi jer nisu ništa manje ranjivi nego što su bili prije nekoliko dana dok su još uvijek bili maloljetnici.⁴¹ Zelena zona bi se trebala nalaziti u neposrednoj blizini centra za dječake i mladiće kako bi se osiguralo da njeni korisnici mogu lako pristupiti uslugama u centru za dječake i mladiće. Osim toga, osoblje angažirano u centru za dječake i mladiće isto je ono koje pruža podršku i vrši praćenje za korisnike zelene zone (za više detalja vidi priču „Zelena zona“ u pododjeljku 6.1).

Još jedan aspekt centara za dječake i mladiće koji treba uzeti u obzir prilikom razmatranja humanitarnog odgovora na mješovite migracije u Bosni i Hercegovini je njihova transformacija u samostalne centre izvan privremenih prihvatnih centara i unutar zajednica. Takvi centri mogu postići značajan nivo samostalnosti i postati samoodrživi, naime, dječaci i mladići se sami uključuju u vođenje i održavanje takvog centra. Među uvjetima koji mogu pomoći uspostavljanju takvih centara je i onaj kada migranti i izbjeglice koji se trenutno nalaze u Bosni i Hercegovini odluče ostati u zemlji i asimilirati se u društvo.

5.6. Postepeno ukidanje

Ovisno o odluci o budućnosti centara za dječake i mladiće, proces „postepenog ukidanja“ se može dvojako shvatiti:

- (1) stepeno ukidanje zbog zatvaranja centra za dječake i mladiće kako bi se centar premjestio s jedne lokacije na drugu ili kako bi se transformirao u novi model rada;
- (2) (2) Postepeno ukidanje uzrokovano zatvaranjem programa u zemlji.

U slučaju prvog scenarija, najvažniji korak je izraditi plan provođenja postepenog ukidanja. To treba učiniti zajedno sa svim relevantnim akterima (institucijama vlasti, partnerima, lokalnim liderima, NVO itd.), ali i sa predstavnicama samih dječaka i mladića. To, između ostalog, podrazumijeva potrebu za pouzdanim komunikacijskim kanalima, usaglašenim rokovima i mjerama lične i javne sigurnosti. Tokom procesa imperativ je obratiti posebnu pažnju na potrebe najranjivijih kategorija, kao što su žrtve rodno zasnovanog nasilja i dječaci bez pratnje ili odvojeni od roditelja.

Nema uvijek puno vremena za postepeno ukidanje. Odluka, naprimjer, o zatvaranju jednog privremenog prihvatnog centra u Bosni i Hercegovini znači da su otprilike dvije sedmice na raspolaganju za ukidanje, a ujedno i za pripremu prijem dječaka i mladića u novi centar.

U slučaju zatvaranja programa u zemlji, usluge će se postepeno smanjivati na način da će se ključne usluge posljednje gasiti u toku procesa postepenog ukidanja. Najvažnije je osigurati jasan prijenos nadležnosti za ključne usluge koje pruža centar za dječake i mladiće (obično kroz pripremu domaćih institucija i zajednica da preuzmu određene usluge), ali i da je proces što jednostavniji za dječake i mlade muškarci u pokretu.

6. Priče iz Bosne i Hercegovine

6.1. Zelena zona

Olivier (19 godina) opisao je svoj život dok je odrastao kao jedini član porodice koji je išao u školu. Majka mu je bila domaćica, a njegove tri sestre i mlađi brat radili su od malih nogu jer je njihova ekonomska situacija bila vrlo teška. Situacija se pogoršala kada su sukobi eskalirali i izbile žestoke borbe između plemena, od kojih je jedno bilo pleme kojem su oni pripadali. Rekao je da su ga roditelji poslali u Evropu da tamo potraži sigurnost, dok je ostatak porodice ostao u domovini.

„Sanjam svoju majku i našu porodičnu kuću. Čak ponekad razmišljam o povratku u domovinu, unatoč opasnoj situaciji tamo.“

Često dolazim u UNFPA centar da razgovaram i preusmjerim [svoje] misli na pozitivnije emocije. S timom UNFPA mogu otvoreno razgovarati o bilo čemu i otvoreno izraziti svoje emocije, bez brige da će me iko ismijavati ili podcjenjivati.“

Olivier i dalje izražava zahvalnost što je smješten u zelenu zonu, koja je zaštitno osjetljiv smještaj, uspostavljen na inicijativu UNFPA. Kaže da je to mjesto gdje se osjeća zaštićeno, mjesto gdje može provoditi vrijeme sa svojim vršnjacima, bez straha da će mu se nešto loše dogoditi. Migrantima i izbjeglicama koji su svoje tinejdžerske godine proveli u pokretu, nesposobni da se kao ostali tinejdžeri fokusiraju na sebe, svoje obrazovanje i hobije, zelena zona im pruža dodatni osjećaj sigurnosti. Omogućava im da se fokusiraju na svoj individualni razvoj i da potraže psihološku podršku, ali i da prisustvuju raznim aktivnostima u centru za dječake i mladiće.

Kao mlađem punoljetniku, važno mu je da ima priliku učiti o raznim mogućnostima u životu, mogućnosti izbora karijere, potrebnom obrazovanju za različite stvari, općem znanju o stanju u svijetu i raznolikosti kultura, ali i o vitalnim informacijama o vlastitom zdravlju, vrstama nasilja, prevenciji i blagovremenom djelovanju u mogućim **situacijama** opasnim po život i drugo.

„Ja i mnogi moji prijatelji u zelenoj zoni jako cijenimo rad tima UNFPA i njihova podrška je neprocjenjiva za svaku osobu koja je možda prošla kroz ono što smo mi prošli u životu. Osjećaj zaštićenosti je uistinu važan, ali osjećaj da vas neko razumije i poštuje je ponekad još važniji.“

6.2. „Blagovremena reakcija mi je spasila život...i dostojanstvo“

Hassan ulazi u Centar za dječake i mladiće s velikim osmijehom na licu i velikim samopouzdanjem dok pozdravlja tim UNFPA i druge migrante i izbjeglice. Prije dolaska u Lipu bio je u privremenom prihvatnom centru Miral. Kaže da su mu puno pomogli UNFPA doktor i tim.

„Prije šest-sedam mjeseci, dok sam bio u Miralu, urolog UNFPA mi je rekao da imam zdravstvenih problema i da moram na operaciju.“

Kada je migrantu ili izbjeglici potrebna takva intervencija, kada je njihovo zdravlje ugroženo, UNFPA surađuje s drugim agencijama iz tog privremenog prihvatnog centra kako bi se problem brzo riješio. Zbog vanjskih faktora, Hassanova operacija je nekoliko puta odgođena sve dok UNFPA u saradnji s lokalnom zdravstvenom ustanovom nije organizirao zahvat i operacija je obavljena sljedeće sedmice.

„Da nisam upoznao tim UNFPA, vjerojatno bih još uvijek bio u bolovima. Želim im se zahvaliti na brizi i pomoći, jer moje zdravlje je najvažnije. Upućen sam da i dalje budem strpljiv i ne radim nikakve teške stvari, ali uvijek nađem snage da posjetim UNFPA centar jer ovdje volim provoditi vrijeme. Sada znam kako prepoznati zdravstvene rizike i što učiniti da spriječim određene zdravstvene probleme. To je konkretno znanje koje dobivate; ono vam može spasiti život.“

6.3. „Ko želi, naći će način, ko ne želi, naći će izgovor.“

A.A. osamnaestogodišnji mladić iz Pakistana, osoba je u pokretu koja trenutno boravi u privremenom prihvatnom centru u Bosni i Hercegovini. Ovaj uzorni mladić redovni je učesnik aktivnosti UNFPA u ovom centru. Ima mnoge karakteristike koje ga razlikuju od njegovih vršnjaka u pokretu, ali jedna od najzanimljivijih razlika je ta što iako boravi u privremenom prihvatnom centru, on redovno pohađa *online* predavanja u Obrazovnom centru Al Noor u Lahoreu Univerziteta Mandi Bahwaldian, u Pakistanu.

A.A. kaže da je uvijek volio učiti i da je u školu krenuo sa šest godina. Dok su se njegovi vršnjaci družili, on je čitao knjige. U devetom razredu je imao individualnu nastavu. Tada se, kako nam je ispričao, jedna djevojka zaljubila u njega, ali on nije obraćao pažnju na nju jer je bio zauzet čitanjem i učenjem. Ipak, počeo ju je primjećivati i godinu dana kasnije počela mu se sviđati. Prema njegovim riječima, toliko se zaljubio da ju je odlučio oženiti. Zamolio je roditelje da traže od njene porodice dopuštenje da se njihova kćerka uda za njega, ali budući da su iz različiti-

tih kasta, njena porodica nije dala dopuštenje za taj brak. Rekao je da je tada bio jako tužan, pa ga je porodica poslala u Kašmir da tamo provede neko vrijeme. Dok je boravio u Kašmiru odlučio je otići na dugo putovanje, putovanje u Evropu. Rekao je da je na tom putu upoznao mnogo novih ljudi i naučio mnoge životne lekcije. Međutim, ovaj mladić je želio više. Tokom boravka u Grčkoj pokušao je upisati fakultet, ali iz financijskih razloga nije uspio.

„Kada je UNFPA otvorio centar ovdje, počeo sam dolaziti na aktivnosti. Tada sam shvatio da iz ovih aktivnosti mogu puno naučiti i da je jako lijepo kada neko ima znanje i podučava druge ljude. To me motiviralo da pokušam ponovno upisati fakultet. Razgovarao sam sa svojim učiteljem iz Pakistana i objasnio mu situaciju. Rekao je da će mi pomoći. Upisao sam fakultet i počeo pohađati *online* predavanja. Fakultet traje četiri godine i kada diplomiram, imat ću bakalaureat islamskih nauka. Želim biti socijalni radnik i psiholog. Prethodno sam pohađao obrazovanje iz društvenog menadžmenta u svojoj zemlji.“

Na pitanje kako uspijeva ispuniti sve svoje obaveze na fakultetu, A.A. je odgovorio: „Preko dana imam predavanja koja slušam preko telefona. Ponekad ne spavam noću kako bih mogao učiti ili raditi zadaću. Obično ustajem u tri ili četiri ujutro kako bih mogao učiti. Prezentacije i seminarske radove izrađujem na telefonu jer nemam laptop ni kompjuter. Ponekad mi smeta buka, ali navikao sam na nju. Uvjeti su teški, ali školovanje mi daje motivaciju i nadu u bolju budućnost. Jednog dana želim pisati knjige i biti govornik. Želio bih poboljšati obrazovni sistem u Pakistanu jer se ne slažem s postojećim sistemom.“

A.A. kaže da ga motivira podrška i povjerenje koje mu roditelji daju. Kaže da njegova porodica ne treba njegovu financijsku podršku te da financije nisu razlog njegovog dolaska u Evropu, već obrazovanje. Mladić kaže i da je njegov otac jako ponosan na njega i da mu je poručio da se posveti sebi i svom obrazovanju.

U prošlosti je A.A. osvajao nagrade za javne govore i novinske članke. Također je dobio prostor i vrijeme u UNFPA centru kako bi ostalim sudionicima predstavio temu 'brak'. U pripremi ove prezentacije mladić je koristio znanje i vještine koje je stekao u svom mladom životu, ali i kroz školovanje. A.A. je jedan od najboljih primjera nekoga ko želi nešto postići. Uvijek nađe način da postigne svoje ciljeve. Nema sumnje da će ovaj mladić kroz život nizati velike uspjehe, što mu svi želimo.

7. Bibliografija

1. Ajduković D, Bakić H and Ajduković M, *Psihosocijalna podrška u kriznim situacijama velikih razmjera* (Zagreb, 2016). Dostupno na: <https://repositorij.unizg.hr/islandora/object/ffzg:5520>.
2. Al Jazeera, *The Shady Business of Trafficking Desperate Refugees / Lethal Cargo*, ENDEVR Documentary, 2016. Dostupno na: www.youtube.com/watch?v=2kWRBmdUUZY.
3. Cocco E, *Where is the European Frontier? The Balkan Migration Crisis and Its Impact on Relations between the EU and the Western Balkans*, European View (Sage, Thousand Oaks, 2017). Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1007/s12290-017-0471-5>.
4. Connor P, *Middle East's Migrant population more than doubles since 2005* (Pew Research Centre, 2016). Dostupno na: <https://www.pewresearch.org/global/2016/10/18/middle-east-s-migrant-population-more-than-doubles-since-2005/>.
5. Dey R, Mirjahan, M.D, Smith M, Valerio A and Zannat R, "Establishing Women and Girls' Safe Spaces in Rohingya Response: A Guidance Note and Best Practice", International Organization for Migration (IOM) Bangladesh (Cox's Bazar, Bangladesh, 2022). Dostupno na: <https://reliefweb.int/report/bangladesh/establishing-women-and-girls-safe-spaces-rohingya-refugee-response-guidance-note-and-best-practice-coxs-bazar>.
6. Dutt A, "Seeing the Unseen: Male Victims of Forced Marriages", in the book *Men, Masculinities and Honour-Based Abuse*, (Routledge, 2019). DOI: 10.4324/9780429277726-2.
7. GBV Guidelines, *Guidelines for integrating gender-based violence interventions in humanitarian action* (2022). Dostupno na: <https://gbvguidelines.org/en/>.
8. Geopolitical Monitor, *Shame and Silence: Bacha Bazi in Afghanistan* (2020). Dostupno na: www.geopoliticalmonitor.com/shame-and-silence-bacha-bazi-in-afghanistan/.
9. Vlada Nizozemske, *What is mental health and psychosocial support (MHPSS)?* (2019). Dostupno na: www.government.nl/topics/mhpss.
10. Grazia M, Cheung J and Mwebe F, *Reframing Child Friendly Spaces within a broader approach to Child Protection in Humanitarian Action*, positioning paper (World Vision, 2022).
11. International Committee of the Red Cross, *That never happens here: Sexual and gender-based violence against men, boys and including LGBTIQ+ persons in humanitarian settings* (Norwegian Red Cross, 2022). Dostupno na: <https://reliefweb.int/report/world/never-happens-here-sexual-and-gender-based-violence-against-men-boys-andincluding>.
12. International Committee of the Red Cross, *Inter-agency Guiding Principles on unaccompanied and separated children* (2004). Dostupno na: www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_1011.pdf.
13. International Organization for Migration (IOM), *Manual on Community-Based Mental Health and Psychosocial Support in Emergencies and Displacement* (IOM, Geneva, 2021). Dostupno na: www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/mhpss/second-edition-manual-on-cb-mhpss-in-emergencies-and-displacement-2021.pdf.
14. International Organization for Migration (IOM), *Bosnia and Herzegovina Situational Report 8-14 August 2022*. Dostupno na: https://bih.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1076/files/documents/01_IOM%20BiH%20External%20Sitrep_8-14%20AUG.pdf.
15. International Organization for Migration (IOM), *World Migrant Report 2022*. Dostupno na: <https://reliefweb.int/report/world/world-migration-report-2022#:~:text=The%20current%20United%20Nations%20global,remains%2C%20overwhelmingly%2C%20the%20norm>.
16. Jean R, *They Don't Just Dance: The Afghan tradition of recruiting young boys for sex*, documentary, 2016.
17. Keeping Children Safe Coalition, *Keeping children safe: How to implement the standards?* (2007). Dostupno na: https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/680_695_EN_original.pdf.
18. Keeping Children Safe Coalition, *Keeping children safe: How to implement the standards?* (2020).
19. Keeping Children Safe Coalition, *Closing Child Safeguarding Gaps in Emergencies* (2022).
20. Medical News Today, *Everything to know about scarification* (2022). Dostupno na: www.medicalnewstoday.com/articles/scarification.
21. Parsons G, *Masculinity and humanitarianism* (2019). Dostupno na: <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2019/05/20/masculinity-humanitarianism/>.
22. Promundo and Plan International Canada, *Fathers' Club Manual: Engaging men in MNCH and SRH* (2020). Dostupno na: <http://men-care.org/wp-content/uploads/2020/04/SHOW-Fathers-Club-Manual-Jul-2020.pdf>.
23. UNFPA, *Women and Girls Safe Spaces: Guidance note based on lessons learned from Syrian crises* (2014). Dostupno na: www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/woman%20space%20E.pdf.
24. UNFPA, *Minimum Standards for Prevention and Response to Gender-based Violence in Emergencies* (2015). Dostupno na: www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBVIE.MinimumStandards.Publication.FINAL_ENG_.pdf.
25. UNFPA, *Prevention and protection guidelines against GBV in crisis situations in TRCs of Canton Sarajevo* (2020). Neobjavljeni dokument.
26. UNFPA, *Minimum Standards for Prevention and Response to Gender-based Violence in Emergencies* (2016). Dostupno na: www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBVIE.MinimumStandards.Publication.FINAL_ENG_.pdf.
27. UNFPA, UNICEF, *Boys on the move: A Life Skills programme for Unaccompanied Male Adolescents and Young Men* (2019). Dostupno na: https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/BOTM_P_ENG.pdf.
28. UNFPA, *Youth Participation in Policy, Dialogue and Programming* (2013). Dostupno na: <https://eeca.unfpa.org/en/publications/youth-participation-policy-dialogue-and-programming>.
29. UNHCR, *Handbook for the Protection of Internally Displaced persons* (2010). Dostupno na: www.unhcr.org/protection/idps/4c2355229/handbook-protection-internally-displaced-persons.html.
30. UNHCR, *Coming Together for Refugee Education*. Education Report 2020. Dostupno na: www.unhcr.org/5f4f9a2b4.
31. UNHCR, *How to support a survivor of gender-based violence when there is no GBV actor in your area* (2022). Dostupno na: <https://gbvguidelines.org/en/pocketguide/>.
32. UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting: A global concern* (2016). Dostupno na: <https://data.unicef.org/resources/female-genital-mutilationcutting-global-concern/>.
33. UNICEF, *Research on the Sexual Exploitation of Boys: Findings, ethical considerations and methodological challenges* (2020). Dostupno na: <https://data.unicef.org/resources/sexual-exploitation-boys-findings-ethical-considerations-methodological-challenges/>.
34. UNICEF (MENA), *Psychosocial Play and Activity Book for Children and Youth Exposed to Difficult Circumstances* (2002), pp. 40-41. Dostupno na: <http://nchd.org.pk/ws/downloads/5.2%20Psychosocial%20Play%20and%20Activity%20Book%20-%20UNICEF%20.pdf>.
35. UNICEF, *Facilitator's Manual for Psychosocial Support Activities* (2019). Dostupno na: <https://reliefweb.int/report/south-sudan/facilitator-s-manual-psychosocial-support-activities-child-friendly-spaces>.
36. UNICEF, *115 Million boys and men around the world married as children*. Press release, published on 6 June 2019. Dostupno na: www.unicef.org/press-releases/115-million-boys-and-men-around-world-married-children-unicef.
37. UNICEF, *Child marriage* (2022). Dostupno na: <https://www.unicef.org/protection/child-marriage>.
38. UNICEF, *Woman Refugee Commission, Supporting young male refugees and migrants who are survivors or at risk of sexual violence* (2021). Dostupno na: www.unicef.org/eca/media/16871/file/Sexual%20Violence%20-%20A%20field%20guide%20for%20frontline%20workers%20-%20EN.pdf.
39. UNRWA, *Psychosocial support recreational activities resource guide* (2017). Dostupno na: https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/recreational_activities_resource_guide.pdf.
40. Vujovic S, "All roads lead to Sarajevo: The capital of Bosnia and Herzegovina as a suitable place for trafficking of migrants", *Urban crime – An international journal*, 3(1), (2021), pp. 226-229. Dostupno na: www.researchgate.net/publication/360496412_All_roads_lead_to_Sarajevo_The_capital_of_Bosnia_and_Herzegovina_as_a_suitable_place_for_trafficking_of_migrants.
41. WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group and the United Nations Population Division, *Lifetime Risk of Maternal Death in Eastern Europe and Central Asia* (2019). Dostupno na: https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/BOTM%20brochure_2020%20update.pdf.
42. Young boys and men who are growing up 'on the move' are given opportunities for informal education. Dostupno na: <https://ba.unfpa.org/en/news/young-boys-and-men-who-are-growing-%E2%80%98-move%E2%80%99-are-given-opportunities-informal-education>.
43. Žegarac N, Burgund Isakov A, Marković V, Husremović Dž and Trkulja A, *Wherever we go, someone does us harm: Violence against refugee and migrant children arriving in Europe through the Balkans*, Balkans Migration and Displacement Hub, Save the Children International, Save the Children North West Balkans (2022). Dostupno na: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/wherever-we-go-someone-does-us-harm-violence-against-refugee-and-migrant-children-arriving-in-europe-through-the-balkans/>.

8. Prilozi

8.1. Prilog 1.

Štetne tradicionalne prakse identificirane među populacijom u Bosni i Hercegovini

Štetne tradicionalne prakse nisu jedinstvene za određenu kulturu ili religiju. Javljaju se u svim društvima, među svim spolovima, seksualnim identitetima i rodovima. Međutim, tokom humanitarnog odgovora u Bosni i Hercegovini identificirano je sljedećih pet oblika.

I. Dječiji brak

„Dječiji brak odnosi se na bilo koji formalni brak ili neformalnu zajednicu između djeteta mlađeg od 18 godina i odrasle osobe ili drugog djeteta.⁴² Iako su djevojčice nesrazmjerno pogođene ovom praksom, nije iznimka da i dječaci stupaju u dječiji brak. Naime, svaki šesti dječji brak uključuje dječaka.⁴³ Globalno se procjenjuje da je 115 miliona dječaka i mladića stupilo u brak kao djeca, a 23 miliona prije navršanih 15 godina života.“⁴⁴

II. Prisilni brak

Prisilni brak je brak u kojem se jedna i/ili obje strane suočavaju sa fizičkim ili emocionalnim i psihičkim pritiskom da stupe u brak, a nisu osobno izrazile svoj puni i slobodni pristanak na život u zajednici. Mnogi dječaci i mladići iskusili su ovu štetnu tradicionalnu praksu i to navode kao glavni razlog napuštanja svoje zemlje. Ovaj fenomen je također u porastu u razvijenim zemljama u posljednjih pet godina.⁴⁵

III. Skarifikacija

„Skarifikacija je rezanje, spaljivanje ili žigosanje kože kako bi se stvorili ožiljci u određenom uzorku ili dizajnu. Neke su autohtone kulture vjekovima koristile skarifikaciju kao ritualnu praksu. Ljudi u zapadnim praksama mogu odabrati praksu kao metodu modifikacije tijela iz estetskih razloga ili razloga samoizražavanja. Rizici od skarifikacije uključuju keloidne ožiljke, infekcije i nedosljedne rezultate. Uređenje postupaka skarifikacije razlikuje se od države do države, pa stoga ljudi

moraju potražiti renomirane umjetnike i provjeriti njihove higijenske i sigurnosne mjere.“⁴⁶

IV. Bacha bazi

Historijski prisutan u Afganistanu, „*Bacha bazi*“ ili „dječaci koji plešu“ žargonski je izraz za štetan tradicionalni običaj koji uključuje seksualno zlostavljanje dječaka od strane starijih muškaraca. Mladi adolescenti, obično oni koji se smatraju „zgodnim“, prisiljeni su oblačiti se kao žene i plesati na zabavama na kojima su prisutni samo muškarci. Dječaci se vrte u krug i izvode *shimmy* pokrete, dok muškarci plješću i smiju se i uživaju u privatnoj predstavi.⁴⁷ Nakon zabave običaj je da odrasli muškarci izaberu svog omiljenog dečka s kojim žele imati seks. Ti dječaci se nazivaju „*Bacha Bareesh*“ ili golobradi dječaci, a sama praksa se zove „*Bacha Bazi*“. Iako je ova praksa službeno zabranjena, moćnici organiziraju skrivene privatne događaje. Neki od tih dječaka su odvedeni iz svojih porodica uz obećanje posla, obrazovanja ili boljeg života. Služe kao „*Bacha bazi*“ dugo vremena, obično dok ne budu spremni da osnuju vlastitu porodicu. Psihološka šteta uzrokovana seksualnim zlostavljanjem i društvenom izolacijom dugi niz godina otežava im da se integriraju u društvo.“⁴⁸

⁴² UNICEF, *Child marriage* (2022).

⁴³ Ibid.

⁴⁴ UNICEF, *115 Million boys and men around the world married as children* (2019).

⁴⁵ Vidi, naprimjer: Dutt A, "Seeing the Unseen: Male Victims of Forced Marriages", in the book *Men, Masculinities and Honour-Based Abuse*. (Routledge 2019). DOI: 10.4324/978042927726-2.

⁴⁶ Medical News Today, *Everything to know about scarification* (2022).

⁴⁷ Vidi, naprimjer, dokumentarni film: Jean R, *They Don't Just Dance: The Afghan tradition of recruiting young boys for sex* (2016).

⁴⁸ Više u: Geopolitical Monitor, *Shame and Silence: Bacha Bazi in Afghanistan* (2020).

V. Sakaćenje ženskih spolnih organa

Sakaćenje ženskih spolnih organa je postupak koji uključuje djelomično ili potpuno uklanjanje vanjskih ženskih spolnih organa i nanošenje drugih ozljeda ženskih spolnih organa iz nemedicinskih razloga. Praksa nema zdravstvenih koristi za djevojčice i žene. Također je poznato kao žensko obrezivanje ili rezanje, kao i pod drugim nazivima. Više od 200 miliona djevojčica i žena koje su danas žive podvrgnuto je sakaćenju ženskih spolnih organa u 30 zemalja Afrike, Bliskog istoka i Azije gdje se prakticira sakaćenje ženskih spolnih organa.⁴⁹ Muškarci afričkog porijekla, govoreći o ovoj temi, istaknuli su kako je bitno da su žene „obrezane“; u suprotnom, ne bi ih oženili.

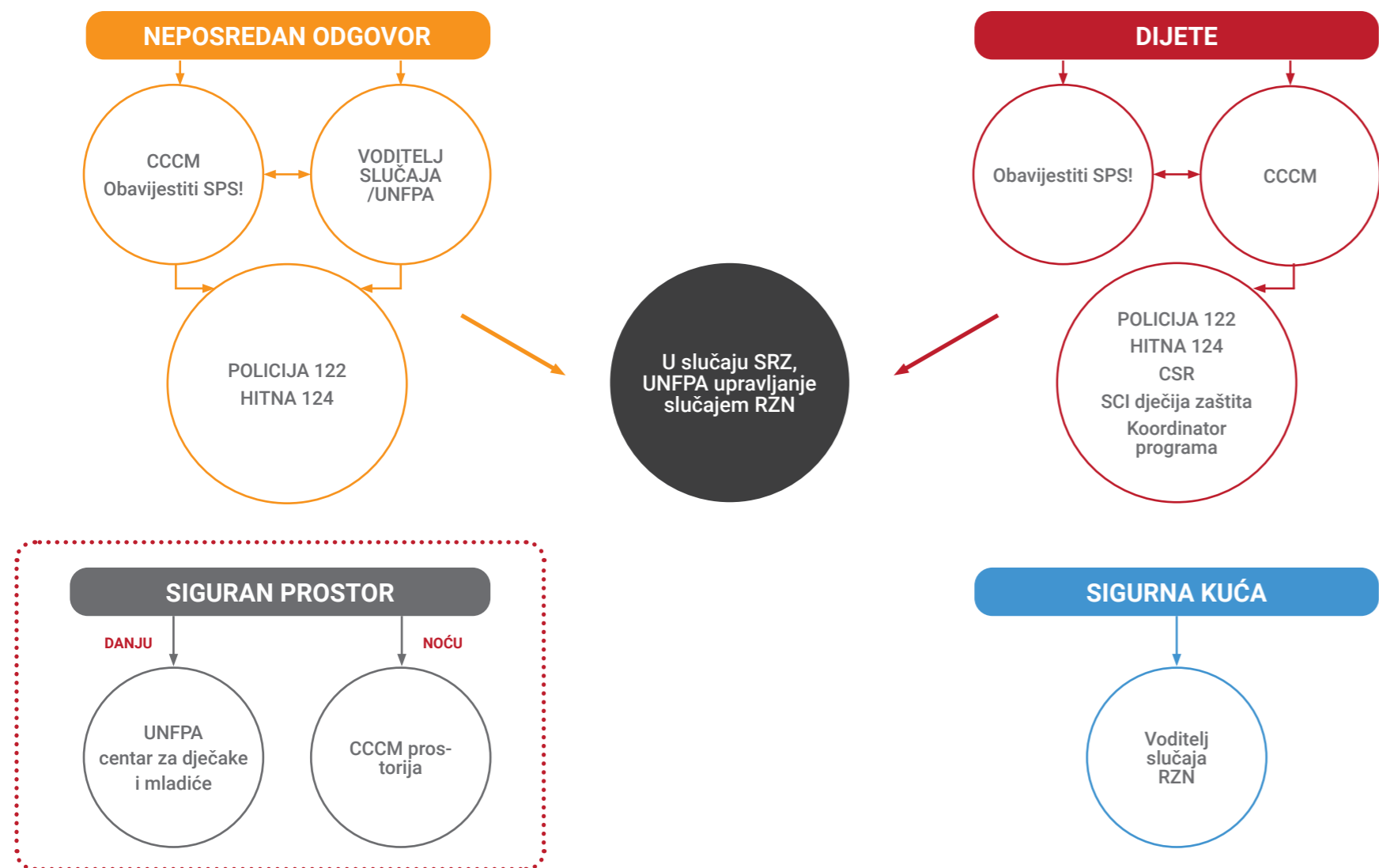
⁴⁹ UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting: A global concern* (2016). Dostupno na: <https://data.unicef.org/resources/female-genital-mutilationcutting-global-concern/>.

8.2. Prilog 2.

Mjesto centara za dječake i mladiće u referalnom putu žrtava rodno zasnovanog nasilja (primjer iz privremenog prihvatnog centra Blažuj)

8.3. Prilog 3.

Primjer participativne procjene

8.4. Prilog 4.

Primjer procjene rizika od rodno zasnovanog nasilja za dječake u adolescentnoj dobi i mladiće u privremenim prihvatnim centrima u Bosni i Hercegovini - preporuke

Preporuke

- > Potrebno je hitno rješenje za adekvatan smještaj adolescenata identificiranih u privremenom prihvatnom centru Blažuj budući da su populacija koja je najviše izložena raznim rizicima rodno zasnovanog nasilja;
- > Budući da su u privremenom prihvatnom centru Ušivak obično svi kapaciteti popunjeni, potrebno je povećati privremene smještajne kapacitete namijenjene adolescentima u privremenom prihvatnom centru Blažuj, čime će se omogućiti dječacima, koji su trenutno smješteni u spavaonicama sa odraslim muškarcima, da budu smješteni sa svojim vršnjacima u smještajne jedinice primjerene dobi, sve dok njihov premještaj u privremeni prihvatni centar Ušivak ne bude moguć;
- > Veća zaštita i smjernice za integraciju dječaka koji su na prijelazu u odraslo doba, kao posebno osjetljiva kategorija, prije premještaja u kampove za odrasle muškarce i života u drugačijem smještaju;
- > Pristup uslugama na osnovu potreba u privremenom prihvatnom centru Blažuj sa tematskim sesijama isključivo za dječake potrebno osigurati kako bi se izbjeglo/minimiziralo miješanje dječaka sa odraslim muškarcima (gdje god je to moguće);
- > Potrebno je povećati svijest dječaka u adolescentnoj dobi i mladića da bi se prepoznalo nasilje i znalo šta poduzeti ako su doživjeli nasilje;
- > Potrebno je uvesti mjere sigurnosti da bi se spriječilo i ublažilo rodno zasnovano nasilje. Humanitarni radnici trebaju redovno pratiti potencijalne rizike od rodno zasnovanog nasilja i ranjivosti pogođene populacije, posebno, u ovom slučaju, dječaka i adolescenata koji su premješteni u privremeni prihvatni centar Blažuj nakon što su prešli u odraslo doba;
- > Potrebno osigurati senzibilizaciju humanitarnih radnika o rodno zasnovanom nasilju i o tome kako prepoznati i identificirati rizike u pogledu zaštite djece, zabrinutosti i blagovremene reakcije;
- > Postojeće referalne mehanizme za slučajeve rodno zasnovanog nasilja trebaju razumjeti humanitarni radnici i primijeniti ih na odgovarajući način;
- > Potrebno osigurati više okupacionog sadržaja i aktivnosti za mladiće koje će adekvatno okupirati njihovo vrijeme;
- > Standardni niz kriterija ranjivosti kojim će se osigurati da svi akteri koji su

uključeni u odgovor identificiraju, daju prioritet i odgovore osobama koji imaju povećane rizike u domenu zaštite treba biti izrađen, standardiziran i korišten;

- > Potrebno osigurati korištenje prepoznatljivih znakova od strane humanitarnih aktera na odjeći na konzistentan način, koliko je to moguće, u svim prihvatnim centrima.

8.5. Prilog 5.

Primjer revizije sigurnosti provedene u privremenom prihvatnom centru u Bosni i Hercegovini – primjer nalaza diskusije u fokusnoj grupi za reviziju sigurnosti

Broj učesnika diskusije u fokusnoj grupi (mladići): 12
Dob učesnika: 18-23 godine

Mladići, učesnici fokus grupe, sigurnosnu situaciju u prihvatnom centru smatraju općenito dobrom; međutim, postoje područja koja se mogu dodatno unaprijediti. Ključna mjesta koja sudionici smatraju visokorizičnim prvenstveno su ona izvan terena privremenog prihvatnog centra (pristup kampu, prijelaz preko željezničke pruge itd.). Kad je riječ o privremenom prihvatnom centru, učesnici diskusije u fokusnoj grupi tvrde da se tokom dana osjećaju sigurno u većem dijelu prihvatnog centra, ali u pojedine smještajne jedinice (poput hangara) tokom noći ne zalaze zbog mogućeg rizika od nasilja, sitne krađe itd. Tokom noći uglavnom se osjećaju sigurno u svojim smještajnim jedinicama unutar zelene zone jer su fizički odvojeni od ostalih punoljetnih muškaraca te su skupa na jednom mjestu (u 5 kontejnera smještenih u blizini svih pružatelja usluga i službi). Također, činjenica da učesnici fokusne grupe ne prave probleme doprinosi njihovom osjećaju javne i lične sigurnosti.

U slučaju sigurnosnih problema ili drugih hitnih potreba, većina učesnika je izjavila da bi kontaktirala službenike Centra za dječake i mladiće tokom dana. Problem bi prijavili tokom redovnih posjeta službenika UNFPA zelenoj zoni, a ako bi bilo hitno, onda bi sami došli u centar za dječake i mladiće i prijavili problem. Neki su također izjavili da bi problem uputili IOM-u, a ako bi se nešto dogodilo tokom noći, većina bi otišla u IOM i tamo prijavila problem.

Općenito, najugroženije grupe su oni koji su tek stigli u privremeni prihvatni centar jer im treba neko vrijeme da se prilagode, uspostave prijateljstva, upoznaju se sa centrom i dostupnim uslugama. Osim toga, ostale ranjive grupe su i oni koji su u privremenom prihvatnom centru brojčano manjina, a to su trenutno oni afričkog porijekla. Manjinske grupe automatski su suočene s povećanjem rodno zasnovanog nasilja od strane drugih brojčano dominantnih nacionalnih grupa u privremenom prihvatnom centru. Najčešći problemi s kojima se ove ranjive skupine susreću su sitne krađe. Sa druge strane, predstavnici grupa koje su brojčano dominantne u privremenom prihvatnom centru osjećaju se sigurnije, jer je, kako kažu, manje vjerovatno da će biti napadnuti. Učesnici također pojašnjavaju da se pokušaj krađe može dogoditi svima koji borave u centru, najčešće tokom noći kada nepoznati ili poznati stariji korisnici dolaze pred njihove smještajne jedinice kako bi im oteli osobne stvari. Učesnicima je objašnjeno da se sve to treba prijaviti Centru za dječake i mladiće kako bi se omogućio bolji nadzor noću u saradnji s IOM-om. Ponovo im je predstavljen i mehanizam ulaganja pritužbi, putem kojeg mogu anonimno prijaviti određenu osobu, ako za to postoji potreba.

Učesnici fokusne grupe mladića smatraju da je sigurnosna situacija u prihvatnom centru općenito dobra, međutim, postoje područja koja se mogu dodatno poboljšati. Učesnici su izjavili da je potrebno povećati učestalost dnevnog i noćnog nadzora u cijelom privremenom prihvatnom centru od strane svih organizacija. Učesnici fokusne grupe smatraju da bi dodatno osvjetljenje privremenog prihvatnog centra i postavljanje dodatnih nadzornih kamera doprinijelo poboljšanju sigurnosti. Neki učesnici smatraju da bi mogućnost zaključavanja kontejnera doprinijela povećanom osjećaju sigurnosti i većoj zaštiti njihovih osobnih stvari (objasnili su da ovaj postupak ima i pozitivne i negativne učinke).

Kako bi se zaštitili, učesnici su izjavili da se obično druže s drugim ljudima iz svojih zemalja te tako proširuju krug prijatelja. Posmatraju njihovo ponašanje i izbjegavaju problematične ljude. Kad izađu iz privremenog prihvatnog centra, kreću se u grupama i izbjegavaju kretanje sami. Učesnici tvrde da se u zelenoj zoni osjećaju prilično sigurno, iako ponekad stariji korisnici dođu pred zonu ili noću otvore vrata kontejnera. Kada je riječ o vrstama problema s kojima se dječaci ili mladići mogu susresti, navode da ponekad stariji vrše pritisak na mlađe muškarce da ne ostanu u zelenoj zoni nego da ostanu u hangarima s njima.

Funded by
the European Union

